

Универзитет у Нишу
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Предмет: Европски систем заштите људских права

Процесна легитимација пред Европским судом за људска права

Мастер рад

Ментор:

Проф. др Небојша Раичевић

Студент:

Марија Милојевић М037/12

Н и ш, јун 2014. године

Садржај

1. Увод.....	3
2. Процесна легитимација - опште напомене.....	6
3. Европски суд за људска права - опште напомене.....	8
4. Активна процесна легитимација пред Европским судом за људска права.....	12
4.1. Индивидуалне представке.....	13
4.1.1. Појединци као подносиоци представке.....	13
а) Пословна способност и подношење представке у име другог.....	14
б) Држављанство и пребивалиште.....	15
в) Деца као подносиоци представке.....	16
4.1.2. Невладине организације као подносиоци представке.....	17
а) Верске организације.....	18
б) Предузећа.....	18
в) Политичке странке.....	19
4.1.3. Групе лица као подносиоци представке.....	20
4.1.4. Јавни органи и јавна предузећа као подносиоци представке.....	20
4.1.5. Правни интерес подносиоца представке.....	21
4.1.6. Појам жртве повреде Конвенције.....	22
а) Директне жртве.....	22
б) Посредне жртве.....	25
в) Потенцијалне жртве.....	27
4.1.7. Заступници подносиоца представке.....	28

4.2. Међудржавне представке.....	30
4.2.1. Државе као подносиоци представке.....	31
4.2.2. Међународне организације као подносиоци представке.....	32
5. Пасивна процесна легитимација пред Европским судом за људска права.....	33
5.1. Државе уговорнице Конвенције.....	33
5.1.1. Карактер обавеза државе.....	34
5.1.2. Примена Конвенције <i>rationae loci</i>	36
5.1.3. Примена Конвенције <i>rationae temporis</i>	40
5.1.4. Резерве државе на Конвенцију.....	43
5.1.5. Одговорност државе за акте приватних лица.....	45
5.1.6. Заступник државе пред Европским судом за људска права.....	46
5.1.7. Србија као тужена страна пред Европским судом за људска права....	48
5.2. Међународне организације.....	50
6. Последице одсуства активне и пасивне легитимације.....	51
7. Закључна разматрања.....	52
Литература.....	55
Документација.....	57
Списак коришћених пресуда Европског суда за људска права.....	58

1. Увод

Европски систем заштите људских права постао је најефикаснији регионални систем те врсте. Европски суд за људска права (у даљем тексту Суд) временом је, и уз низ реформи, од скромног система заштите у којем појединац није имао директан приступ Суду, успео да прерасте у институцију која појединцу дозвољава директно подношење представке против државе уговорнице Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Конвенција). У том поступку две стране су данас потпуно равноправне, без Комисије која је раније играла улогу својеврсног филтера и посредника. Реформе овог система, а и пораст броја држава које су му се прикључиле, довеле су до праве поплаве представки поднетих Суду. Број одлука које је Суд донео у периоду од 1998-2003. године (61.633) је много већи од броја одлука Суда и Комисије донетих током претходне 44 године (38.389). У 2012. години Суду је упућено 65.150 нових представки, а сваке године Суд обради око 130.000 предмета.¹ Из тог разлога врло је битно разјаснити ко све има приступ Европском суду за људска права и против кога се може поднети представка, односно ко има процесну легитимацију пред тим Судом. Процесна легитимација представља један од института националног права који се среће у поступцима пред Судом по индивидуалним и међудржавним представкама, с обзиром да они имају елементе парничног поступка.

Предмет овог рада јесте проучавање процесне легитимације пред Европским судом за људска права. На почетку рада најпре се дефинише процесна легитимација и дају кратке напомене о организацији Суда и поступку пред њим. Потом се прелази на главни предмет истраживања, а то су активна и пасивна процесна легитимација пред Судом. У оквиру дела посвећеног активној процесној легитимацији разматра се, како подношење индивидуалних, тако и подношење међудржавних представки. У делу који се бави индивидуалним представкама анализира се положај појединаца, невладиних организација и група лица који су у члану 34. Конвенције изричито наведени као субјекти који се могу обратити Суду. Такође, у овом делу анализирани су неки посебни проблеми везани за активну процесну легитимацију у поступку по индивидуалним представкама, као што је

---

¹Подаци преузети са званичног сајта Суда:

http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2012_ENG.pdf, 26. 12. 2013. год, стр. 4/60.

подношење представке у име другог, подношење представке када су жртве деца, појављивање јавних ентитета у улози подносиоца представке, као и постојање правног интереса на страни подносиоца. Пошто према члану 34. Конвенције подносилац представке мора бити жртва повреде права из Конвенције, било је неопходно анализирати и појам жртве. У већини случајева апликанти морају имати заступника пред Судом, па је у оквиру дела о индивидуалним представкама објашњено и ко све може заступати апликанте пред Судом. У последњем делу рада посвећеног активној процесној легитимацији анализирају се поступци пред Судом по међудржавним представкама. У оквиру тог дела изложен је положај државе уговорнице као иницијатора поступка пред тим телом, а разматра се и могућност обраћања Суду од стране међународних организација. У целини посвећеној пасивној процесној легитимацији испитује се против којих држава може бити поднета представка. У том делу рада анализира се проблем надлежности државе и екстериторијалности, утицај резерви на пасивну процесну легитимацију, као и одговорност државе за акте приватних лица на њеној територији. У следећем делу рада објашњава се положај државног агента који заступа државу пред Судом, са посебним освртом на његов положај у правном систему Републике Србије. Предмет даљег проучавања је Република Србија као тужена страна пред Судом. Након тога следи део рада посвећен пасивној процесној легитимацији међународних организација. Рад се завршава објашњавањем правних последица одсуства процесне легитимације пред Европским судом за људска права.

Из напред наведеног предмета рада назире се и значај ове проблематике. Након што је Конвенција ступила на снагу за Републику Србију (2004. године), наши држављани су почели масовно да подносе представке Суду² и врло је важно на систематски начин и јасно изложити услове за постојање активне процесне легитимације код подносиоца представке. При томе, није довољно анализирати само правила Конвенције, већ се у обзир мора узети и пракса Суда која заједно са њом чини „право Конвенције“. У одлукама Суда се управо налазе специфична правила и изузеци које је он временом изградио, чиме овај рад пружа потребна разјашњења апликантима који не морају, и углавном и немају, заступника у фази

---

²Против Србије до сада је поднето 20.584 представке.

подношења представке. Циљ рада је пружање практичних упутстава за све оне који желе да поднесу представку Суду у Стразбуру.

Познавање правила о активној процесној легитимацији корисно је и за грађане, али и за Суд. Грађанима је то корисно јер се неће излагати непотребном труду уколико је очигледно да ће Суд одбацити њихову представку због одсуства активне процесне легитимације. С друге стране, Суду ће то олакшати и убрзати рад јер неће губити време на неке случајеве који очигледно не испуњавају услове прихватљивости. И други аспект процесне легитимације (пасивна легитимација) је исто тако важан. Питања надлежности државе, екстериторијалности, вршења власти на територији *de facto* или *de iure* били су камен спотицања за многе апликанте, па и за наше држављане (Банковић и други против Белгије и других, Марковић и други против Италије итд.).

2. Процесна легитимација - опште напомене

Процесна легитимација (*legitimitio ad processum*) је појам ужи од страначке способности. Процесна легитимација је овлашћење за вођење конкретне парнице против једног одређеног туженог.³ Однос између страначке способности и процесне легитимације уствари је однос између апстрактног и конкретног, где страначка способност представља уопште способност вођења парнице, способност да се буде тужилац или тужени, а процесна легитимација овлашћење за вођење конкретне парнице. Страначка способност је способност физичких и правних лица која им припада јер су та лица и правно способна, носиоци права и обавеза по материјалном праву. У нашем праву страначку способност имају сва правно способна лица (правна и физичка лица), државни органи којима је по самом закону дата страначка способност (јавни тужилац, јавни правобранилац) и облици удруживања којима се признаје страначка способност на основу одлуке суда.

Да би једна парнична странка била процесно легитимисана мора, пре свега, имати страначку способност (то подразумева имати правну способност или признату страначку способност на основу закона или одлуке суда). Парнична способност као атрибут упућује на могућност предузимања парничних радњи у поступку. Парнична странка пуноважно предузима парничне радње у границама своје пословне способности, тачније у парницама које се воде поводом грађанскоправног односа у погледу којих им није ограничена пословна способност.⁴ У случају да се парница води поводом правних односа у које странка не може да ступа сама, онда њу мора заступати њен законски заступник.⁵ Страначка и парнична способност су својства која су независна од конкретног спора и правног односа с обзиром на који се парница води, док је процесна легитимација одраз тог конкретног правног односа.⁶

Процесну легитимацију можемо посматрати из два угла. С једне стране, овлашћење да поводом одређеног субјективног права поднесу конкретан тужбени захтев против тачно одређеног туженог имају само одређени субјекти (овлашћени

---

³Г. Станковић, Грађанско процесно право, Ниш, 2010, стр. 148.

⁴Ibid., стр. 140.

⁵Ibid., стр. 141.

⁶С. Трива, М. Дика, Грађанско парнично процесно право, Загреб, 2004, стр. 314.

тужиоци), а с друге стране тај тужбени захтев може бити поднет само против одређеног субјекта, односно субјеката (тужени). Ако је посматрамо из угла тужиоца ради се о активној процесној легитимацији, а из угла туженог о пасивној процесној легитимацији.

Активну и пасивну процесну легитимацију можемо дефинисати и на шири начин. Према том схватању „активна процесна легитимација јесте овлашћење тужиоца, (засновано на људском праву на независно и правично суђење), да поводом одређеног тужбеног захтева, против одређеног туженог води парницу, догод тврди да је тужени његово право повредио или угрозио, ако законом, другим прописом или вољом тужиоца, ова легитимација није пренесена на треће лице. Пасивна процесна легитимација постоји ако тужилац тврди да га његова активна легитимација овлашћује на подношење тужбе управо према одређеном туженом, изузев ако законом или другим прописом пасивна процесна легитимација није пренесена на треће лице“.⁷

Процесно легитимисано лице је углавном стварно легитимисано, што значи да је оно носилац права или обавеза из материјалноправног односа у коме је дошло до спора. Међутим, једно лице може бити процесно легитимисано и на основу правне норме која трећим лицима која нису субјекти спорног материјалноправног односа даје право на вођење спора (нпр. уговор у корист трећег, побијање правних дела стечајног дужника од стране стечајног повериоца) као и на темељу доказаног правног интереса (парница ради утврђења постојања или непостојања неког правног односа).

---

⁷Познић не користи израз процесна легитимација већ израз право на вођење спора и сматра да оно, по правилу, припада стварно легитимисаним лицима те се у том случају не појављује као посебан појам а да само у случајевима када закон или неки други пропис преноси право на вођење спора на неко треће лице процесна легитимација сматра се процесном претпоставком и тужба се одбацује. (Б. Познић, В. Ракић Водинелић, Грађанско процесно право, Београд, 2010, стр. 154-155).

3. Европски суд за људска права - опште напомене

Европски суд за људска права је створен Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода која је закључена под окриљем Савета Европе у Риму 4. новембра 1950. године. Поред њега, самом Конвенцијом је била предвиђена и Европска комисија за људска права. Та два органа била су задужена за надзор над поштовањем људских права загарантованих Конвенцијом.

Као надзорни орган над применом Конвенције, Суд је почео са радом 1959. године, месец дана након што је Консултативна (данас Парламентарна) скупштина Савета Европе изабрала прве судије. За тадашње време заштита људских права предвиђена Конвенцијом била је револуционарна јер је предвиђала могућност појединца да се директно обрати Комисији, а посредством ње и самом Суду. Комисија је у то време служила као својеврстан филтер јер су пред Суд доспевали само предмети које му упути Комисија.⁸ Конвенција је имала недостатке и оставила је простора за даљи развој и усавршавање овог система заштите, што и не чуди ако се у обзир узме време и начин њеног доношења (она је била резултат бројних компромиса ратом разорених европских држава).

Даљи развој Суда је остварен доношењем бројних протокола уз основни текст Конвенције. Протоколом бр. 2 Суд је овлашћен да даје саветодавна мишљења, Протоколом бр. 9 дата је могућност подношења појединачних представки Суду уз претходну сагласност трочланог већа. Најдалекосежнија реформа је извршена Протоколом бр. 11 који је усвојен 1994. године, а ступио на снагу 1998. године. Њиме је укинута Европска комисија за људска права, а створен је нови Европски суд за људска права који је добио надлежност да разматра и појединачне представке. Дакле, Суду су се сада, поред држава, директно могли обраћати појединци, невладине организације и групе лица.

Наредна реформа извршена је Протоколом бр. 14 који настоји да реши проблеме проузроковане великим бројем предмета који пристижу у Суд. Он даје овлашћење судији појединцу да одлучује о прихватљивости представке, у одређеним случајевима дозвољава одбору од троје судија одлучивање у меритуму и уводи постојање знатне штете као услов допуштености.

Најновије реформе извршене су препоруком Комитета министара Савета Европе из 2004. године (правни основ за доношење пилот-пресуда) и Брајтонском

---

⁸Д. Поповић, Европски суд за људска права, Београд 2008, стр. 18.

декларацијом на основу које су донети Протокол бр. 15 и Протокол бр. 16 у 2013. години. Протокол број 15, у циљу растерећења Суда, скраћује рок за подношење представке (са 6 на 4 месеца). Протокол број 16 уводи могућност да „највиши судови и трибунали високе стране уговорнице затраже од Суда саветодавна мишљења о начелним питањима везаним за тумачење и примену права...“.

С обзиром да Суд решава врло велики број представки,⁹ није необично што свака реформа Суда има тенденцију његовог растерећења. Нажалост, та тежња за ефикасношћу може резултирати слабијом заштитом људских права у будућности. Многи аутори су изразили бојазан да се Брајтонском декларацијом „секу крила Суду и слаби контрола над државама чланицама у области људских права“.¹⁰ Ипак, како ће се ствари надаље одвијати остаје да видимо, па се нећемо задржавати на преурањеним закључцима с обзиром да ни Протокол бр. 15, ни Протокол бр. 16 још увек нису ступили на снагу.

Суд данас има 47 судија колико је и држава уговорница Конвенције. По једног судију из сваке уговорнице бира Парламентарна скупштина Савета Европе, од троје кандидата које предлаже свака држава. Што се тиче унутрашњег организовања, Суд је подељен у пет одељења о чијем саставу се одлучује на Општој седници Суда. На челу Суда налазе се председник и два потпредседника који се бирају на Општој седници Суда на период од три године. У обављању судске функције, Суд одлучује у формацијама које се образују у оквиру судских одељења и тада функцију суђења обављају судија појединац, трочлани судски одбор, седмочлано судско веће и Велико седамнаесточлано веће. Суду у раду помаже Секретаријат који представља организовану структуру на чијем је челу секретар Суда и његов заменик. Секретаријат се састоји из организационих јединица које су везане за судска одељења, тако што 5 јединица Секретаријата иде на једно судско одељење (укупно их има 25) и 6 специјалних организационих јединица. На челу сваке организационе јединице Секретаријата налази се начелник.

---

⁹Као што је у уводу наведено, у 2012. години Суду је упућено 65.150 нових представки, а сваке године Суд одлучује о преко 100.000 представки.

¹⁰L. Helfer, *Burdens and Benefits of Brighton*, *European Society for International Law*, Vol. 1, issue 1 (2012), *dostupno na: <http://esil-sedi.eu/node/138>*; наведено према: С. Ђајић, *Међународно правосуђе*, Београд, 2012, стр. 195.

Суд одлучује у поступку по индивидуалним представкама, државним представкама и по захтеву за давање саветодавног мишљења. Када се ради о индивидуалној представци она мора испуњавати неколико услова како би се о њој мериторно одлучивало. Услови за прихватљивост су: постојање статуса жртве на страни подносиоца представке, исцрпљење унутрашњих правних лекова, рок од 6 месеци од дана доношења пресуде последње судске инстанце, представка не може бити анонимна, представка не може бити истоветна са представком коју је Суд већ разматрао, нити може бити поднета неком другом међународном телу ради одлучивања, представка не може бити неспојива са одредбама Конвенције, а такође не може бити ни очигледно неоснована нити представљати злоупотребу права на представку. У складу са новином уведеном Протоколом број 14, Суд ће огласити представку неприхватљивом ако сматра да подносилац представке није претрпео значајнију штету.

Суд пре одлучивања у меритуму одлучује о прихватљивости представке. Ако представку огласи прихватљивом, Суд ће предмет упутити влади државе на коју се односи представка. Поступак се даље одвија подношењем писаних запажања странака, а само изузетно се одржава јавна расправа. Циљ Суда је да утврди да ли је држава повредила неко право из Конвенције или не. Поступак се може завршити на више начина,¹¹ али се, углавном, окончава пресудом. Суд заседа *in camera* и одлуку доноси на седницама одељења која се одржавају једанпут недељно. Пресуда садржи: састав судског већа, датум доношења, генералије странака и њихових заступника, излагање о току поступка, правно образложење, изреку и на крају податак о броју судија који је чинио већину приликом одлучивања. Правно образложење је често обимно, у неким сложенијим предметима има и преко 30 страна (нпр. случај Иласку и други против Молдавије и Русије). Суд у правним образложењима скоро увек цитира своје закључке из претходних пресуда у предметима сличног чињеничног стања. После доношења пресуде која је деклараторног карактера, држава има обавезу њеног извршења. Надзор над извршењем пресуде поверен је Комитету министара Савета Европе

---

¹¹Поступак се, поред пресуде, може окончати пријатељским поравнањем, повлачењем представке од стране подносиоца, пасивношћу подносиоца представке, решењем спорног питања мимо судског поступка и ако се покаже да даље разматрање предмета није оправдано. М. Пауновић, С. Царић, Европски суд за људска права - основна начела и ток поступка, Београд, 2006, стр. 69- 70.

коме у раду помаже Генерални директорат за људска права. Значајну улогу у процесу извршења пресуде има заступник тужене државе у поступку пред Судом.

4. Активна процесна легитимација пред Европским судом за људска права

Као што је већ речено, активна процесна легитимација значи право неког субјекта да покрене поступак против тачно одређеног туженог. Одговор на питање ко је активно легитимисан пред Судом даје члан 34 Конвенције.¹² У том члану стоји да: „Суд може да прима представке од сваког појединца, невладине организације или групе лица који тврде да су жртве повреде права установљених Конвенцијом и протоколима уз њу...“ Активно процесно легитимисани су дакле сваки појединац, група лица или невадна организација која тврди да је жртва повреде права без обзира чији су држављани, чак у неким случајевима и без обзира на постојање пословне способности. Поред тога, Конвенција даје право и свакој држави да „укаже Суду на сваку повреду одредби Конвенције или протокола уз њу за коју сматра да се може приписати некој другој Високој страни уговорници.“

Може се видети да су пред Судом активно процесно легитимисани појединци, невладине организације, групе лица, као и саме државе уговорнице Конвенције. Наведени субјекти имају право да покрену поступак пред Судом. Појединцима, невладиним организацијама и групама лица посветиће се више пажње у даљем тексту јер су и поступци који се воде по њиховим представкама у Суду далеко бројнији од поступака по међудржавним представкама.¹³ Члан 34 Конвенције захтева да појединци, невладине организације и групе лица буду жртве повреде права из Конвенције да би Суд њихову представку узео у мериторно разматрање. Треба напоменути да се правила о активно легитимисаним лицима не налазе само у Конвенцији, додатним протоколима и Пословнику Суда, већ се могу наћи и у појединим пресудама Суда. Европски систем заштите људских права је тиме, на неки начин, добио и одлике прецедентног права, поред одлика европско-континенталног система.¹⁴ Зато, приликом подношења представки, али и приликом теоријског проучавања

---

¹²Аналогно са унутрашњим правним поретком где нам одговор на питање о процесној легитимацији даје закон или неки други правни пропис.

¹³До сада је само 16 међудржавних представки поднето Суду, од чега је Суд донео само 3 пресуде. Подаци преузети са сајта Суда: http://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf, 26. 12. 2013.

¹⁴Подносиоци представки немају обавезу позивања на раније судске пресуде али они врло често то чине. Такође, Суд није формално везан својим ранијим одлукама, али се утицај раније судске праксе огледа у томе што се Суд у својима пресудама често позива на своје раније одлуке и закључке у предметима сличног чињеничног стања. Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 105- 118.

европског система заштите људских права, у обзир треба узети чињеницу да европско право људских права није никакав ригидан систем неподложен променама, већ напротив врло еластичан и флексибилан систем где и одлуке Суда играју велику улогу и заједно са Конвенцијом творе такозвано „право Конвенције“.¹⁵

4.1. Индивидуалне представке

Највећи број спорова пред Судом је вођен по индивидуалним представкама. Као субјекти који имају активну процесну легитимацију у тим поступцима појављују се појединци, невладине организације и групе лица (чл. 34 Конвенције). Поред анализе тих субјеката као подносиоца представки, у овом делу биће изложена још нека питања која су значајна за њихов положај, као што су правни интерес подносиоца представке, појам жртве и заступање подносиоца представке.

4.1.1. Појединци као подносиоци представке

Као што је напред речено, члан 34, између осталог, овлашћује и појединце који тврде да су жртве повреде Конвенције на подношење представке. Под појмом „појединац“ Конвенција подразумева физичка лица. Подносилац представке мора бити жртва, тј. представку може поднети лице коме је држава уговорница прекршила неко право загарантовано Конвенцијом и протоколима уз њу. То значи да појединац, за разлику од државе, не може поднети такозвану *actio popularis*¹⁶ и указати на кршење *in abstracto* у националном законодавству или пракси неке стране уговорнице.

Из приложеног се може видети да мора бити испуњен низ процесних претпоставки да би појединац испунио услове да буде странка пред Судом. Ти услови су: страначка способност (*locus standi*), процесна или парнична способност, постојање правозаштитне потребе или правног интереса и предмет представке.¹⁷ Претпоставља се да појединци као подносиоци представке имају страначку способност, што значи да могу бити носиоци права која су гарантована Конвенцијом. Страначка способност, по правилу, одређује се њиховим *lex*

¹⁵Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 105- 118.

¹⁶Тужба која припада сваком појединцу у општем интересу без обзира на њихов однос према предмету спора (нпр. тужба за отклањање извора опасности у области заштите животне средине у нашем праву).

¹⁷А. Јакшић, *Европска конвенција о људским правима-коментар*, Београд, 2006, стр. 429.

nationalis.¹⁸ Што се тиче парничне способности, то питање није Конвенцијом посебно регулисано, па се способност појединца да пуноважно предузима радње у поступку у своје име цени по националном закону подносиоца представке.¹⁹ Ово не мора увек бити и случај, што је детаљније изложено у поглављима која следе.

а) Пословна способност и подношење представке у име другог

Пословна способност је атрибут физичких лица који они поседују на основу унутрашњих прописа државе потписнице Конвенције чији су држављани. Општеприхваћено правило у скоро свим правним системима је да лица која немају пословну способност не могу подићи тужбу нити имати способност предузимања парничних радњи у поступку. Међутим, већ је наглашено да се „право Конвенције“ стално мења и развија и да Суд у својој пракси даје аутономно тумачење многих појмова, па ни пословна способност физичког лица као подносиоца представке нема оно значење које има у унутрашњим правним порецима. Наиме, пред Европским судом за људска права и пословно неспособна лица могу самостално и без старатеља поднети представку,²⁰ а то могу учинити и лица која су изгубила пословну способност.²¹ За прву ситуацију можемо навести случај *Nielsen* где се радило о малолетнику, леченом на децјем психијатријском одељењу по захтеву његове мајке, који је поднео представку тврдећи да је жртва лишавања слободе, чиме је повређен члан 5 Конвенције. Комисија је у том случају представку огласила прихватљивом.²² Што се тиче губитка пословне способности, као пример можемо навести случај *Winterwerp* против Холандије где је подносилац представке била особа која је присилно затворена јер је претрпела тешко оштећење мозга и по холандском праву такав поступак је био обавезан. Без обзира на правила холандског права, Суд је ту представку огласио прихватљивом.²³ Може се закључити да Суд води рачуна да суштина права на подношење представке не буде осујећена националним законодавствима, те признаје ширем кругу лица право на подношење представке него што би то био случај према националном праву.

---

¹⁸Ibid.

¹⁹Ibid., стр. 435.

²⁰*Nielsen v. Denmark*, бр. 10929/84, Decision 10. 03. 1986.

²¹*Winterwerp v. The Netherlands*, бр. 6301/73, Decision 30. 09. 1975. и

Van der Leer v. The Netherlands, бр. 11509/85, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21. 02. 1990.

²²*Nielsen v. Denmark*, бр. 10929/84, Decision 10. 03. 1986, стр. 11.

²³*Winterwerp v. The Netherlands*, бр. 6301/73, Decision 30. 09. 1975, стр. 8.

У случају физичких недостатака или спречености на неки други начин (због притвора) или, пак, из разлога психичке немогућности схватања значаја својих дела, представку у име онемогућеног лица може поднети и нека друга особа. Поступак се може покренути у име лица које нема довољни број година те се сматра дететом или малолетником по домаћим прописима²⁴ или у име лица нарушеног психичког или физичког здравственог стања.²⁵ Подношење представке у име другог лица дозвољено је у националном законодавству где је подносилац обично законски заступник лица чија су права повређена. Аналогно тој могућности регулисаној унутрашњим правом, пред Европским судом за људска права представку може поднети законски заступник жртве повреде права, мада то није увек случај. У случају подношења представке у име другог, поступак може покренути и лице коме та могућност није дата националним законодавством. Тачније, то може бити рођак или неко друго лице које по националном праву није законски старатељ лица у чије име подноси представку. Суд је прихватио да пословно неспособно лице може заступати блиски рођак или друга за то прикладна особа, али је у том случају тражио и писмо жртве кршења права из Конвенције у коме се тој особи даје овлашћење да покрене поступак у име жртве.²⁶ Треба напоменути да у неким случајевима подношење представке законског старатеља у име жртве може бити проблем ако између њих постоји сукоб интереса у погледу предмета спора.²⁷ То се најчешће дешава када су жртве кршења Конвенције деца, о чему ће бити речи у посебном делу овог рада.

б) Држављанство и пребивалиште

Напред је већ поменуто да представку може поднети свако лице без обзира на то да ли је пословно способно. Физичко лице, такође, може поднети представку без

---

²⁴Campbell and Cosans v. The United Kingdom, бр. 7511/76 и 7743/76, Judgement (Merits) 25. 02. 1982.

²⁵Shan v. Turkey, бр. 22277/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 27. 06. 2000.

²⁶Shan v. Turkey, бр. 22277/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 27. 06. 2000, para. 50. Подносилац представке био је брат жртве која је била повређена током акције жандарма и која се, због тешке повреде главе, налазила у болници. Влада је тврдила да је жртва та која је требала поднети представку, а не њен брат, и тражила да се, из тог разлога, представка огласи неприхватљивом *ratione personae*. Комисија је дозволила да, уместо жртве повреде права, представку поднесе њен брат јер је сама жртва била у таквом физичком и психичком стању да сама није могла поднети представку. Осим тога, брат жртве је предочио Комисији одговарајући доказ да га његов брат овлашћује на покретање поступка у његово име.

²⁷P, C. i S. v. The United Kingdom, бр. 56547/00, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 16. 07. 2002.

обзира ког је држављанства, и без обзира где му је домицил или пребивалиште. Ово решење последица је члана 1 Конвенције према којем државе уговорнице јемче загарантована права и слободе свакоме ко је у њиховој надлежности. То даље значи да је за постојање одговорности државе довољно да је лице у тренутку кршења било под јурисдикцијом те државе, па макар и само привремено ту боравило. Као пример можемо навести случај *Chahal v. The United Kingdom*, у коме је г. *Chahal* поднео представку против Уједињеног Краљевства, иако је био држављанин Индије која, чак, није држава уговорница Конвенције. Поводом питања држављанства и пребивалишта у пракси Суда није било спорних случајева.

в) Деца као подносиоци представке

Због данас већ распрострањеног принципа „најбољег интереса детета“ који је уведен у скоро све европске националне системе преко ратификовања Конвенције о правима детета, а и богате праксе Суда у овој области, питање деце као подносиоца представке и њихових заступника захтева детаљније разматрање. У пракси Европског суда за људска права било је доста случајева где су деца била жртве кршења Конвенције. То је специфична ситуација пошто се деца ради заштите својих права морају ослањати на друга лица која ће им у томе помоћи.

Суд је заузео становиште да правила Конвенције не треба посматрати ригидно, нити их тумачити рестриктивно када је у питању заштита права деце. У случају *S, D, D, P. и A.T. Против Уједињеног Краљевства*,²⁸ Суд је одбацио тврдњу државе да по Конвенцији ни адвокат ни старатељ *ad litem* немају право да поднесу представку у име детета. Пред Судом су се током година појављивали разни случајеви: дете-подносилац представке заједно са одраслим који такође тврди да је жртва повреде права,²⁹ случајеви у којима се родитељ јавља као заступник детета па чак и ако по домаћем закону то није могао да буде (нпр. одузето му је родитељско право),³⁰ и случајеви, као што је преходно наведени, где је адвокат поднео представку у име детета. У свим овим случајевима Суд је, углавном,

²⁸*S, D, D, P. и A.T. v. The United Kingdom*, бр. 23715/94, Decision 20. 05. 1996.

²⁹*Marckx v. Belgium*, бр. 6833/74, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 13. 6. 1979.

³⁰*Scozzari и Giunta v. Italy*, бр. 39221/98 и 41963/98, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 13. 07. 2000. У овом случају Суд је сматрао да ако законски старатељи остану заступници детета нека питања можда неће на адекватан начин бити размотрена, па је дозволио биолошкој мајци да буде заступник интереса детета иако по италијанском закону то није била јер јој је родитељско право било одузето.

дозвољавао подношење представке, осим уколико није постојао сукоб интереса између старатеља и детета.³¹ Као посебно занимљив треба издвојити случај *Marckx* против Белгије у коме су се Паула Маркс и њена десетомесечна ћерка Александра жалиле због одредби белгијског закона које су, по њиховом мишљењу, нарушавале њихово право на породични живот и право на једнакост (чланови 8 и 14 Конвенције). Према белгијском закону, дете које се роди ван брачне заједнице није изједначено у својим правима са дететом рођеним у браку. Мајка може да призна дете судском одлуком, али у том случају дете ће имати ограничена наследна права (имаће наследна права само у односу на своју мајку, али не и у односу на мајчину родбину). Године 1974. Паула је поднела представку Суду у своје име, али је Суд указао да она сама нема активну легитимацију јер њена права као мајке нису повређена одредбом белгијског закона. Паула је потом поднела нову представку. Искористивши то што се бави новинарством и желећи да привуче пажњу јавности она је своју наредну представку започела речима „Господо, ја сам десетомесечна беба...” што је наравно резултирало сјајним насловима у новинама, али оно што је битније, ова представка је проглашена прихватљивом.³²

4.1.2. Невладине организације као подносиоци представке

Као што је напред речено, члан 34 Конвенције допушта да се и невладине организације могу директно обратити Суду и од њега затражити заштиту својих права. У пракси Суда појам невладиних организација тумачи се врло широко, при чему није битно да ли ти субјекти по националним прописима имају право подизања тужбе. У невладине организације Суд је убрајао предузећа, синдикате, верске организације, политичке странке, трустове, као и разна удружења која по националном праву не би имала страначку способност.³³ Подносилац представке може бити и друштво у ликвидацији, а у неким случајевима, поред председника и

---

³¹*Hokkanen v. Finland*, бр. 19823/92, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 23. 09. 1994.

³²M. D. Goldhaber, *A people's history of the European court of Human Rights*, New Brunswick, 2007, стр. 15- 25.

³³У нашем праву разни облици удруживања страначку способност могу стећи само одлуком надлежног суда. Наиме, ентитети као што су синдикати, разни одбори за изградњу водовода, спортских терена итд. нису лица у праву (физичка или правна), па самим тим страначку способност могу стећи само одлуком надлежног суда ако испуњавају законом прописане услове. Одлука се доноси и има дејство само у конкретној парници у којој је донесена.

генералог директора предузећа, подносиоци могу бити и сами акционари.³⁴ За разлику од права физичких лица, право подношења представки невладиних организација ограничено је природом права из Конвенције. Невладине организације, на пример, не могу бити носиоци права на образовање, слободе мисли, савести и вероисповести, права да се не буде подвргнут понижавајућем поступању или кажњавању итд.

а) Верске организације

Верске организације се сврставају у невладине организације и у пракси Суда њихове представке редовно се оглашавају прихватљивим. Када су у питању верске организације, ваља поменути неколико илустративних примера. Најинтересантнији је свакако случај Свети манастири против Грчке³⁵ где је осам грчких православних манастира поднело тужбу против Грчке ради заштите својих имовинских права. Грчка је тврдила да они немају процесну легитимацију јер представљају део грчке цркве као целине, као и то да потпадају под надлежност Министарства просвете и верских послова. Суд је, ипак, екстензивно тумачећи Конвенцију, закључио да се манастири могу сматрати верским организацијама. Следећи пример је случај Бесарабијске митрополије против Молдавије³⁶ где је црква оспорила право државе да је не призна. И у овом случају, Суд је представку огласио прихватљивом.

б) Предузећа

Предузећа или правна лица нису у могућности да сама предузимају парничне радње јер парнична радња подразумева телесне акте за које су способна само физичка лица. Подношење представке се, по својим карактеристикама, убраја у парничне радње. Из тог разлога, уместо правног лица представку подnose његови органи који иступају као заступници тог правног лица.

Као пример за подношење представке од стране предузећа може се узети случај *EVT company v. Serbia*³⁷ као и случај ДОО Бројлер Доње Синковце против

---

³⁴Kaplan v. The United Kingdom, бр. 7598/76, Decision 14. 12. 1978. Каплан је био председник, генерални директор али и већински акционар једног осигуравајућег друштва.

³⁵The Holy Monasteries v. Greece, бр. 13092/87 и 13984/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction), 09. 12. 1994.

³⁶Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova, бр. 45701/99, Decision 07. 06. 2001.

³⁷ *EVT company v. Serbia*, бр. 3102/05, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21. 06. 2007. Предузеће се жалило на неизвршење правноснажне пресуде. Цела ситуација неизвршења трајала је

Србије³⁸. У оба ова случаја, радило се о неизвршењу правноснажне пресуде Трговинског суда. Суд је, у пресуди, закључио да постоји повреда права на правично суђење, као и повреда права на имовину.

У неким случајевима Суд и Комисија су дозвољавали да већински акционари и/или председник и генерални директор предузећа поднесу представку. Ту као пример можемо навести случај *Kaplan v. The United Kingdom* где је Комисија представку огласила прихватљивом. Подносилац представке био је већински акционар, генерални директор и председник једног осигуравајућег друштва који се жалио на одлуку Државног секретара која је утицала на пословање предузећа али и на његове интересе као већинског власника. Државни секретар је у својој одлуци навео да је подносилац представке особа која није погодна за место контролора осигуравајућег друштва, ускративши му право на фер суђење и јавну расправу.³⁹ Занимљиво је поменути да је у случају *Agrotexim* и остали против Грчке⁴⁰ Суд прогласио неприхватљивом представку акционара пиваре, налазећи да је у супротности са одредбама *ratione personae* Конвенције и закључио да је покретање поступка од стране акционара оправдано само у случају када сама компанија није у могућности да се обрати Суду.

в) Политичке странке

Политичке организације могу поднети представку Суду јер заједно са верским организацијама, предузећима, синдикатима, трустовима и другим ентитетима представљају невладине организације у смислу појма који се временом уобличио у пракси Суда. *Refah Partisi* и остали против Турске⁴¹ представља пример прихватања политичких партија као подносилаца. У том случају политичка партија (*Refah Partisi* или Партија благостања) је оспоравала одлуку Уставног суда Турске о њеном распуштању чиме су била угрожена њена политичка права. У једном случају право на подношење представке је чак

више од тринаест година, али су само три године и два месеца била у оквиру временског важења Конвенције за Србију. Суд је, на крају, утврдио повреду члана 6 (право на правично суђење), закључујући да је право на извршење правноснажне пресуде без одлагања саставни део права на правично суђење.

³⁸ *Doo Brojler Donje Sinkovce v. Serbia*, бр. 48499/08, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 26. 11. 2013.

³⁹ *Kaplan v. The United Kingdom*, бр. 7598/76, Decision 14. 12. 1978, стр. 2,4.

⁴⁰ *Agrotexim and others v. Greece*, бр. 14807/89, Judgement (Merits) 24.10. 1995.

⁴¹ *Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey*, бр. 41340/98, 41342/98, 41343/98 и 41344/98, Judgement (Merits) 13. 2. 2003.

признато политичкој партији која је била распуштена од стране државних органа.⁴²

4.1.3. Групе лица као подносиоци представке

Конвенција допушта да се и групе лица обратe Суду како би се обухватили сви остали случајеви који се нису могли сврстати нити у категорију појединаца, нити у категорију невладиних организација. У пракси Суда временом су искристализоване одређене категорије група лица којима је призната страначка способност. Ова категорија обично нема право покретања поступка према националним законодавствима. Обично су то лица којима је заједничко место живљења⁴³ (случајеви загађења животне средине). У једном случају цело село је покренуло поступак.⁴⁴ Код група лица, као и код невладиних организација, овлашћено лице или лица потписују представку и тако постају заступници, а не жртве кршења права из Конвенције. Ако група лица није регистрована и нема овлашћеног представника, онда представку потписују сва лица која чине ту групу.

4.1.4. Јавни органи и јавна предузећа као подносиоци представке

Према већ више пута помињаном члану 34, индивидуалне представке могу бити поднете само од стране појединаца, невладиних организација и група лица, што значи да подносиоци представки не могу бити владине организације, јавни органи (министарства, судови, законодавна тела), као ни локалне самоуправе или њихови органи. Суд је одбацио велики број представки поднетих од стране самоуправних јединица (на пример, представке поднете од стране швајцарских кантона,⁴⁵ Општинског одељења Антила против Француске,⁴⁶ покрајине *Bari, Sorrentino* и *Messeni Nemagna* против Италије⁴⁷ ....).

Иако лица јавног права не могу поднети представку, неки аутори сматрају да она ипак то могу учинити ако се предмет спора не тиче вршења њихових

---

⁴²The United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, бр. 19392/92, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 30. 01. 1998.

⁴³Guerra and others v. Italy, бр. 14967/89, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 19. 2. 1998.

⁴⁴Muonio Saami village v. Sweden, бр. 28222/95, Judgement (struck out of the list) friendly settlement 9. 1. 2001.

⁴⁵Rothenthurm Commune v. Switzerland, бр. 13252/87, Decision 14. 12. 1988.

⁴⁶The Municipal Section of Antilly v. France, бр. 45129/98, Decision 23. 11. 1999.

⁴⁷The Province of Bari, Sorrentino and Messeni Nemagna v. Italy, бр. 41877/98, Decision (Partial) 15. 9. 1998.

јавних, државних функција.⁴⁸ Међутим, иако се чини да у погледу овог питања није било спорних ситуација, случај Радио Франс представља изузетак. Суд је у том случају закључио да се ово национално радиодифузно предузеће не може сврстати у јавна предузећа, па је представку огласио прихватљивом. Аргумент Суда је био да, законски прописи Француске ово предузеће одређују као независно од органа власти и његово пословање регулишу као и пословање било ког другог приватног предузећа.⁴⁹

4.1.5. Правни интерес подносиоца представке

Пошто је, као што смо већ напоменули, поступак по појединачним представкама пред Судом у суштини парнични поступак, подносилац представке мора имати правни интерес за подношење представке.

Правни интерес или правозаштитна потреба уско је повезан са појмом жртве повреде права из Конвенције. Подносилац има правни интерес за покретање спора докле год тврди да је жртва повреде Конвенције, а његов интерес се огледа у престанку тог кршења или добијању надокнаде за претрпљену штету.

Суд се по овом питању није ослањао само на општепознате принципе грађанског права, већ је нудио своја аутономна решења. Тако је Суд нашао да постоји правни интерес и у случају минорне повреде права из Конвенције.

Ако представка нема никакав практични значај биће одбачена због недостатка правозаштитне потребе.⁵⁰ У једном случају одбачена је представка коју је апликант поднео због тога што је једна адвокатска комора у Белгији одбила његов захтев за упис у комору, јер је он прихваћен у другој комори.⁵¹ Суд је сматрао да у овом случају не постоји практични значај решења овог спора.

Протокол број 14 је донео значајну новину у погледу правног интереса. Овај протокол уводи услов „значајније повреде“ или „значајнијег оштећења“, што значи да ће представка бити одбачена као недопуштена ако њен подносилац није претрпео значајнију повреду. То може да се протумачи и на начин да Протокол број 14 сматра да подносилац представке нема правни интерес у случају када је

---

⁴⁸Schwaighofer, *Legal Persons, Organisations and Shareholders as Applicants*, in „Soyer/ de Salvia“-*The Birth of European Human Rights Law*, Baden- Baden, 1998, стр. 323. Наведено према: А. Јакшић, *op. cit.*, стр. 432.

⁴⁹Radio France and others v. France, бр. 53984/00, Decision 23. 9. 2003.

⁵⁰Frowein/Peukert, *Europäische Menschenrechtskonvention*, Kommentar, 2. Auflage, Kehl/ Strassbourg/ Arlington, 1996, бр. 38 за члан 25. Наведено према: А. Јакшић, *op. cit.*, стр. 434.

⁵¹ Ibid.

повреда права незнатна. Повреда неће бити значајна нпр. ако је причињена мала имовинска штета (у једном случају апликант се жалио на неисплаћену накнаду од 1 еуро) или ако повреда није имала значајан утицај на његов лични положај (апликант је поднео представку због једног казненог бода за возачку дозволу).⁵² Ипак, ако се ради о повреди која погађа више лица или захтева посебно тумачење Конвенције и ако о повреди домаћи суд није одлучивао на одговарајући начин, она се неће сматрати безначајном.⁵³

4.1.6. Појам жртве повреде Конвенције

Наредно питање које треба разјаснити у вези са активном процесном легитимацијом јесте статус жртве повреде права из Конвенције. Према члану 34. Конвенције, подносилац представке мора тврдити да је жртва повреде права. Већ смо раније поменули да није дозвољена *actio popularis*, нити било какве притужбе на законе или административну праксу државе потписнице Конвенције која конкретно не погађа подносиоца представке. Појам жртве дефинисан у члану 34 Конвенције односи се, пре свега, на непосредну (директну) жртву чињења или нечињења државе, односно њених органа власти. Међутим, жртва може бити и посредна (индиректна) као и потенцијална (будућа) жртва. Суд је, екстензивно тумачећи појам жртве, прихватајући представке и од подносилаца чија су права била само посредно а не директно повређена, као и од подносилаца чија су права била потенцијално угрожена. Ако подносилац не испуњава неки од критеријума непосредне жртве постоји могућност да ипак поднесе представку, али као индиректна или потенцијална жртва.

Да би представка била оглашена прихватљивом, довољно је да подносилац тврди да је жртва и да има довољно доказа да ту тврдњу учини веродостојном. У тој фази он не мора доказати да је стварно жртва повреде Конвенције, јер ће то тек бити учињено када Суд донесе одлуку о основаности захтева.

а) Директне жртве

Подносилац представке, у највећем броју случајева, тврди да је директна, непосредна жртва чињења или нечињења државних органа. У случају X против

---

⁵²Ibid., стр. 186.

⁵³C. Ђајић, op. cit., стр. 186.

Аустрије, Комисија није прихватила представку јер се подносилац жалио на одредбе закона о побачају које су у супротности са одредбама Конвенције. Разлог за одбацивање представке била је чињеница да ниједна мера на основу тог закона није предузета према подносиоцу, па је његова представка представљала *actio popularis*.⁵⁴ Међутим, још за време постојања Комисије било је случајева у којима је она прихватала делимично апстрактне представке или представке у којима су се подносиоци жалили на административну праксу државе која крши одредбе Конвенције, али под условом да имају доказе такве праксе и да су сами њом погођени.⁵⁵ У случају *Donnelly* подносиоци представке су тврдили да су жртве повреде члана 3 Конвенције (забрана мучења и другог нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања) јер су у притвору били изложени тортури, износећи аргумент да су били жртве „систематског административног обрасца који дозвољава и подстиче бруталност.“⁵⁶

Појединачна представка и поред тога што се тиче само личног интереса појединца, може попримити и објективни карактер у случају смрти подносиоца где се поступак наставља у општем интересу, иако би по правилима грађанског права морао бити прекинут.⁵⁷ Представка ће се одбацивати као недопуштена ако у тренутку њеног подношења подносилац није имао статус жртве⁵⁸ што важи и за случај каснијег губитка тог статуса. Даље, за статус жртве је довољно да је против подносиоца донета одређена мера (судска одлука, управни акт) без обзира да ли је и извршена (нпр. лице има статус жртве ако је правноснажно осуђено и пре него што је казна извршена).⁵⁹ Међутим, под одређеним условима, апликанти не морају бити жртве и сами погођени одређеним мерама државе. У случају *Klass* и други против Немачке, подносиоци су се жалили на постојање закона о допуштању тајног видео надзора, иако сами нису били надзирани. Суд је закључио да управо због тајног карактера ових мера апликанти нису могли да знају да ли су и они сами њихове жртве. Услови које је Суд дефинисао у овом

---

⁵⁴X v. Austria, бр. 7045/75, Decision 10. 12. 1976.

⁵⁵Donnelly and others v. The United Kingdom, бр. 5577-5583/72, Decision 05. 04 .1973.

⁵⁶Ibid., paragraph 4.

⁵⁷Gericke v. Federal Republic of Germany, бр. 2294/64, Decision 16. 12. 1964.

⁵⁸Frowein/Peukert, op. cit. бр. 20 за члан 25. Наведено према: А. Јакшић, op. cit. , стр. 433.

⁵⁹Villiger, Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention unter besondere Berücksichtigung der schweizerischen Rechtslage, Zurich, 1993. Наведено према: Ibid.

случају за признање статуса жртве овим лицима су: тајни карактер мера, природа права које је прекршено и веза подносилаца представки и мера тајног надзора.⁶⁰

Суд је, поседујући одређену самосталност приликом тумачења појма из Конвенције, давао по свом нахођењу понекад чак и несхватљиве и контрадикторне закључке. У пресуди *Gorraiz Lizaraga* и остали против Шпаније,⁶¹ појам жртве тумачио је врло екстензивно, дозволивши физичким лицима подносиоцима представке да исту поднесу Суду, иако је њихово удружење било то које је водило поступак пред националном судовима. Суд је стао на становиште да и они као чланови тог удружења имају статус жртве. Суд је у овом случају „подигао корпорацијски вео“ са правног лица иако се то у унутрашњем праву ради само под тачно одређеним условима.

У једном другом случају Комисија је, пак, рестриктивно тумачећи појам жртве, негирала да су новинари подносиоци представке били повређени одлуком Дома лордова која је резултирала повредом њиховог права да дају и примају информације, закључујући да концепт жртве у овом случају не би могао да се интерпретира тако широко да укључи сваке новине и новинара у земљи који би евентуално могао бити погођен овом одлуком.⁶²

Треба напоменути да би подносилац представке добио статус жртве није неопходно да је претрпео штету том повредом. Постојање штете и њен обим релевантни су само приликом досуђивања „правичног задовољења“. То је Суд потврдио у неколико случајева где су се појединци жалили на неосновано хапшење и притвор па чак и када је време проведено у притвору урачунато у касније законито изречену казну. Суд је закључио да то, што у овим случајевима нису претрпели никакву штету, подносиоце ипак не лишава статуса жртве.⁶³

Подносилац представке може свој статус жртве и изгубити у току поступка. То ће, на пример, бити случај пријатељског поравнања и добијања одговарајуће компензације. У случају *Eckle* против Немачке, Суд је закључио да подносилац губи статус жртве ако су државне власти признале да је Конвенција прекршена, ако је подносиоцу представке дато обештећење и ако је понашање

---

⁶⁰*Klass and others v. Germany*, бр. 5029/71, Judgement (Merits) 06.09. 1978, стр. 10-11.

⁶¹*Gorraiz Lizaraga and others v. Spain*, бр. 62543/00, Judgement (Merits) 27. 04. 2004.

⁶²*Leigh and others v. The United Kingdom*, бр. 10039/82, Decision 11. 05. 1984.

⁶³*Нпр. De Jong, Baljet, Van den Brink v. The Netherlands*, бр. 8805/79, 8806/79 и 9242/81, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 22. 05. 1984.

према подносиоцу такво да има индиција да је кршење узето у обзир.⁶⁴ У ситуацији када кршење права од стране државних органа није систематско и када учињена грешка није намерна, и обично извињење државних органа може бити довољно да подносилац представке изгуби статус жртве.⁶⁵

Уколико током поступка подносилац представке умре, по правилу, долази до прекида поступка, али се поступак може и наставити од стране његових наследника. Наследници морају имати оправдани интерес за наставак поступка и тај интерес је пре свега материјалан, мада се поступак може наставити и ако наследници имају само морални интерес за његов наставак. Тако, у случају Луканов против Бугарске,⁶⁶ било је јасно да његова удовица и потомци могу наставити поступак који је поведен због хапшења и кривичног гоњења подносиоца јер су имали морални интерес наставак поступка.

б) Посредне жртве

Појам посредне жртве, развијен у пракси Комисије, а касније и Суда, подразумева да подносилац представке може бити лично погођен кршењем загарантованих права неког другог лица. У овој ситуацији подносилац представке није погођен директно кршењем својих личних права, већ је индиректно погођен кршењем нечијих туђих права. Ово је обично случај када блиски рођаци, супружници или нека друга лице подносе представку због повреде права њима блиског лица, пошто та повреда истовремено задире и у њихове личне или материјалне интересе.⁶⁷

Суд је представке, у већини случајева, оглашавао прихватљивим, ако су се као подносиоци, у улози посредне жртве, јављала лица која су у блиској вези са директном жртвом повреде права. У случају *Mccann and others v. the UK*,⁶⁸ подносилац је била, између осталих, супруга преминулог г. *Mccann*-а. Она се жалила на повреду права на живот из члана 2 Конвенције, јер је њен супруг, као припадник IRA-е, убијен од стране војника Британске Армије, иако је био

⁶⁴*Eckle v. Germany*, бр. 8130/78, Judgement (Merits) 15. 07. 1982.

⁶⁵Нпр. *Faulkner v. The United Kingdom*, бр. 37471/97, Decision 18. 09. 2001. Ради се о повреди преписке затвореника где је дошло до извињења и обећања да се то више неће поновити, чиме је лице изгубило статус жртве.

⁶⁶*Lukanov v. Bulgaria*, бр. 21915/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 20. 03. 1997.

⁶⁷*Banković and others v. Belgium and others*, бр. 52207/99, Decision 12. 12. 2001, paragraph 1. У овом случају Властимир и Борка Банковић поднели су представку у своје, али и у име њихове преминуле ћерке Ксеније.

⁶⁸*Mccann and others v. the UK*, бр. 18984/91, Decision 03. 09. 1993.

ненаоружан и није код себе имао никакав експлозив, а никакав покушај законитог хапшења није био изведен. Комисија је представку огласила прихватљивом, не доводећи у питање право супруге да као индиректна жртва поднесе представку.

Међутим, у случају *Çakici v. Turkey*, брат лица које је нестало није сматран жртвом. Брат несталог лица је, како у своје, тако и у име свог несталог брата, поднео представку због повреде члана 3 (забрана мучења) јер је његов брат одведен у притвор, где је свакодневно мучен, да би, на крају, канцеларија јавног тужиоца негирала његово притварање. Суд је нашао да постоје повреде бројних права у односу на несталог брата, али у вези самог подносиоца није нађена повреда члана 3 Конвенције. Суд је своју одлуку образложио тиме да подносилац није лично присуствовао одвођењу свог брата, а процедуру након његовог нестанка није покренуо он сам, већ њихов отац.⁶⁹

У великом броју представки које су поднете од стране посредних жртви ради се о протеривању лица чији чланови породице истовремено бивају повређени оваквом одлуком. Као најпознатији пример наводи се случај *Chahal* против Уједињеног Краљевства⁷⁰ где је донета одлука да се г. *Chahal* депортује јер је као вођа сепаратистичког покрета представљао опасност по државну безбедност. Поступак пред Судом, поред г. *Chahala*, покренули су и његова жена и деца тврдећи да су жртве повреде права из Конвенције на поштовање породичног живота. У овом конкретном случају Суд је нашао да постоји повреда члана 3 (право на забрану мучења, нечовечног поступања и казни), а верујући да ће се држава повinovати његовој одлуци и уздржати од протеривања г. *Chahala*, сматрао је непотребним одлучивање о повреди права на породични живот јер до њега у том случају неће ни доћи.

У оквиру овог питања можемо посматрати и однос између предузећа и његових акционара. Мада су Комисија и Суд у неким случајевима дозвољавали да акционар покрене поступак иако су била прекршена права предузећа,⁷¹ остало је отворено питање да ли су акционари у том случају сматрани директним или посредним жртвама. Аутор сматра да акционаре, сходно правилу о посебном и од физичких лица одвојеном правном субјективитету који поседује правно лице, треба сматрати посредним жртвама изузев ако је и њихов интерес непосредно

⁶⁹ *Çakici v. Turkey*, бр. 23657/94, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 08. 07. 1999, paras. 98,99.

⁷⁰ *Chahal v. The United Kingdom*, бр. 22414/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 15. 11. 1996.

⁷¹ *X v. Austria*, бр. 1706/62, Decision 04. 10. 1966, стр. 26.

повређен наводним кршењем права правног лица. У неким случајевима Комисија је одлуку о прихватљивости представке, пак, доносила на основу критеријума већинског или мањинског удела акционара - подносиоца представке у капиталу предузећа.⁷²

Неки аутори узимају и предмет *Open Door i Dublin Well Woman* против Ирске⁷³ као пример за индиректну жртву.⁷⁴ Међутим, мишљења смо да је то пример за потенцијалну жртву, тако да ће он бити представљен у наредном делу рада.⁷⁵

в) Потенцијалне жртве

Иако неки аутори уводе два појма - појам потенцијалне и појам будуће жртве⁷⁶ - у овом раду ће овај појам бити обрађен јединствено као појам потенцијалне жртве. Увођењем појма потенцијалне жртве даје се могућност да подносилац представке укаже да само постојање националног закона крши његова права и поред тога што ниједна конкретна мера није примењена против тог подносиоца. Међутим, апликант у овој ситуацији мора доказати постојање стварне опасности да он буде лично и непосредно погођен тим кршењем.⁷⁷

У већ помињаном случају *Open Door i Dublin Well Woman* против Ирске, између осталог, две подносиоце представке жалиле су се на забрану давања обавештења трудницама о клиници за абортусе у иностранству. Суд у Ирској издао је забрану непрофитним организацијама које се баве саветовањем трудница (*Open Door* и *Dublin Well Woman*) да обавештавају труднице о клиникама за абортусе изван Ирске и да им на било који начин помажу у намери да отпутују ван земље ради абортирања. Подносиоце су се жалиле на повреду члана 10

---

⁷²У случају *Yarrow v. The United Kingdom*, бр. 9266/81, Decision 28. 01. 1983, стр. 30 - 31, Комисија је закључила да мањински акционар не може бити сматран жртвом. Четири акционара, укључујући и компанију *Yarrow PLC*, поднели су представку жалећи се на губитак профита због национализације компаније *Yarrow Shipholders*. У овом случају једини акционар у фирми *Yarrow Shipholders* је била друга фирма *Yarrow PLC* – први подносилац представке, док су други, трећи и четврти подносилац били мањински акционари у компанији *Yarrow PLC*. Мањински акционари нису у овом случају сматрани жртвама јер је само *Yarrow PLC* био директно погођен мерама национализације будући да је једини акционар у компанији *Yarrow Shipholders*, док су остали акционари имали удела само у фирми *Yarrow PLC*, те их последице мера национализације нису директно погађале.

⁷³*Open Door i Dublin Well Woman v. Ireland*, Бр. 14234/88 и 14235/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 29. 10. 1992. године.

⁷⁴Р. Van Dijk, G. J. H. van Hoof, Теорија и пракса Европске конвенције о људским правима, Сарајево, 2001, стр. 53.

⁷⁵Ф. Лич, Обраћање Европском суду за људска права, књига 1, Београд, 2007, стр. 128.

⁷⁶Р. Van Dijk, G. J. H. van Hoof, op. cit., стр. 48 - 52.

⁷⁷Ф. Лич, op. cit., стр. 127.

(право на слободу изражавања) иако нису биле трудне у тренутку подношења представке. Суд је установио да, поред тога што подносиоци нису биле директно повређене овим кршењем јер нису биле трудне, биле су у плодном добу и могле су остати трудне, па су последице увођења ове забране могле и на њих директно утицати у неком каснијем периоду ако би се одлучиле за абортус. На тај начин, Суд је подносиоци представке идентификовао као потенцијалне жртве и утврдио да је постојала повреда права на слободу изражавања у односу на њих.

Суд је проширио појам жртве и на она лица која су због самог постојања закона могла бити кривично гоњена, иако никаква мера још није била предузета против њих. Тако се у случају *Dudgeon* против Уједињеног Краљевства⁷⁸ подносилац представке жалио на само постојање закона који инкриминише хомосексуално понашање, тврдећи да осећа константан страх због могућности да буде кривично гоњен. Суд је закључио да иако против њега није покренут никакав поступак, само постојање оваквог закона утиче на његов приватни живот.

Посебна група предмета у којима су подносиоци окарактерисани као потенцијалне жртве су екстрадициони предмети. У тој ситуацији стварну опасност представљају прописане мере које ако буду примењене могу резултирати озбиљним кршењем права из Конвенције. Као пример можемо навести већ помињани случај *Chahal* против Уједињеног Краљевства⁷⁹ где је подносилац представке био у страху да због депортације у Индију може бити изложен мучењу, с обзиром да је припадник Сика и политички активиста.

Такође, под појам потенцијалне жртве сврстани су подносиоци представке који су се жалили на унутрашње право државе о тајном надзору грађана. Суд је заузео став да и они могу поднети представку иако нису били жртве тајног надзора управо због тајности мера која им онемогућава да сазнају да ли су заправо они били надгледани или не.⁸⁰

4.1.7. Заступници подносиоца представке

Већ је напоменуто да поред личног подношења представке од стране жртве кршења права, уместо ње представку може поднети и друго лице. Име жртве и име заступника су јасно назначени и одвојени, а потребна је и сагласност жртве да

⁷⁸*Dudgeon v. The UK*, бр. 7525/76, Judgement (Merits) 22. 10. 1981.

⁷⁹*Chahal v. The United Kingdom*, бр. 22414/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 15. 11. 1996.

⁸⁰*Klass and others v. Germany*, бр. 5029/71, Judgement (Merits) 06.09. 1978.

друга особа у њено име поднесе представку. Заступник подносиоца представке појављује се у ситуацијама када само лице није у могућности физички (у притвору је) или ментално (дете, психијатријски болесник) да предузме радњу подношења представке. У овом случају заступник је најчешће блиски сродник жртве или њен законски старатељ. У случају Шејић против Србије⁸¹ Суд је закључио да представку не може поднети преминуло лице чак ни преко свог заступника. У овом случају супруга је, уместо жртве, преминулог г. Шејића, поднела представку и потписала се у његово име. Суд је представку огласио неприхватљивом *ratione personae*. Супруга није могла ни наставити поступак, иако наследници преминулих лица имају право да наставе поступак пред Судом ако подносилац умре у току поступка. У овом случају разлика је у томе што поступак није ни био покренут пред Судом већ је жртва преминула пре подношења представке Суду. Суд примећује да је супруга преминулог могла, у своје име, у својству наследника преминулог супруга, поднети представку али она то није учинила.

Не треба мешати појам индиректне жртве са заступником подносиоца, иако то могу бити исте особе - блиски сродници лица које је непосредно погођено кршењем одредби Конвенције. Индиректне жртве сматрају да је кршењем права другог лица и њихов интерес посредно погођен, док заступник подноси представку у име лица које тврди да је жртва кршења права. У првом случају ефекти пресуде Суда корисни су и за индиректну жртву, док се у другом случају пресуда односи само на заступано лице (њему се додељује правично задовољење), а не и на заступника.

Заступник подносиоца представке може бити и лице које, на основу добијеног пуномоћја, подноси представку у име жртве. У овом случају, и поред тога што је жртва сама у могућности да то учини, представку уместо ње подноси адвокат или неко друго лице на основу њеног пуномоћја.

За разлику од заступања у фази подношења представке, у фази поступка када држава буде обавештена о случају, подносиоца представке пред Судом може заступати само адвокат овлашћен да се бави адвокатуром у једној од земаља потписница Конвенције који је настањен у једној од тих држава. Подносиоца представке може заступати и друго лице (нпр. универзитетски професори), али је

---

⁸¹Šejić v. Serbia, бр. 45599/08, Decision 17. 09. 2013.

за то потребно одобрење председника одговарајућег већа.⁸² Ово заступање можемо назвати заступањем у току поступка.

Треба напоменути да постоји велики број невладиних организација специјализованих за људска права које пружају бесплатну стручну помоћ подносиоцима представки тако што им дају разне правне савете или их заступају пред Европским судом за људска права. У овом случају НВО се пред Судом појављују у улози заступника или само пружају правну помоћ подносиоцима представки. У случају пружања стручне помоћи НВО немају формалну улогу заступника пред Судом; њихов стручни кадар представља само адекватну помоћ одбрани, даје правне савете и врши консултације са подносиоцем представке или његовим заступником. На пример, у Великој Британији две организације које свакако имају највише искуства су *Liberty* (заступа подносиоце у случајевима против Уједињеног Краљевства) и *Centar Aire* (даје обавештења правницима о међународним прописима о људским правима и о прописима ЕУ). У Србији од таквих организација треба поменути Београдски центар за људска права, који је заступао подносиоца представке у случају Банковић и други против Белгије и других. Због богатог искуства ових организација врло је корисно обратити се њима јер могу бити од велике помоћи лицима која не познају довољно право, али и правницима који немају знања о Европској конвенцији. Ове организације могу и да интервенишу као трећа страна пред Судом, посебно у случајевима који су битни у политичком смислу, али и у оним који су битни за даље унапређење и развијање система заштите људских права. У овом случају НВО су интервенијенти у поступку пред Судом.

4.2. Међудржавне представке

Поступак пред Судом се може покренути, како индивидуалним, тако и међудржавним представкама. Док је право појединаца на обраћање Суду приликом израде Конвенције било спорно међу представницима држава, активна процесна легитимација држава није доведена у питање. Поступак пред Судом се може водити и по захтеву за саветодавним мишљењем, где Комитет министара Савета Европе једини има право покретања овог поступка.⁸³ У овом делу, поред

---

⁸²Пословник Суда, правило 36, став 4, тачка а.

⁸³Протокол број 16 уводи могућност давања саветодавних мишљења „највишим судовима и трибуналима високих страна уговорница“, што значи да ће, поред Комитета министара, и они

анализе држава као подносилаца представке, разматра се и могућност подношења представки од стране међународних организација.

4.2.1. Државе као подносиоци представке

Поред појединаца, група лица и невладиних организација, представку према Конвенцији могу поднети и државе уговорнице. Државама је дато право подношења представки чланом 33 Конвенције који гласи:

„Свака Висока страна уговорница може указати Суду на сваку повреду одредби Конвенције и протокола уз њу за коју се сматра да се може приписати некој другој Високој страни уговорници.“

Овај члан даје право свакој држави да без услова који се односе на подносиоце представке из члана 34 (држава не мора тврдити да је жртва повреде Конвенције, међудржавна представка се не може одбацити као очигледно неоснована⁸⁴...) поднесе представку против било које друге државе потписнице Конвенције. Овај закључак се изводи без обзира на саму формулацију члана 33 која употребљава израз „указати Суду“ уместо поднети представку.⁸⁵

Јасно је да се у овом случају представка може поднети *in abstracto*. То значи да је довољно само постојање националног закона за који се сматра да је противан одредбама Конвенције, без предузимања конкретних мера на основу тог закона. Државе се јављају као подносиоци представке у два случаја: када желе да заштите интересе својих грађана, и када делују у улози „чувара поретка“ установљеног Конвенцијом, указујући на повреде са којима не долазе ни у какву везу.⁸⁶ Сама држава која подноси представку не мора бити везана обавезама Конвенције за чије кршење оптужује другу државу (у случају стављања резерве).⁸⁷ Држава може поднети представку како због повреде неког супстанцијалног права из Конвенције, тако и због неизвршавања пресуде Суда.⁸⁸

имати активну процесну легитимацију. Слична могућност тражења саветодавних мишљења од стране „највиших судова“ постоји у систему Европске Уније.

⁸⁴А. Јакшић, *op.cit.*, стр. 424 - 426.

⁸⁵Неки сматрају да је члан погрешно преведен на српски језик и да се у оригиналном тексту Конвенције јасно мисли управо на подношење међудржавне представке (коришћен је израз „refer to“). *Ibid.*, стр. 424.

⁸⁶*Ibid.*, стр. 425.

⁸⁷*Ibid.*, стр. 425-426.

⁸⁸Polakiewicz/Jacob - Foltzer, *The European Human Rights Convention in Domestic Law*, HRLJ, 3/ 1991. године, стр. 271; Frowein/Peukert, *op. cit.* бр. 8 за члан 24; Rogge, бр. 73 за члан 27. Наведено према: *Ibid.*, стр.426.

По званичним подацима до сада је поднето 17 међудржавних представки, од којих су само 3 окончане пресудом (Ирска против Уједињеног Краљевства, Данска против Турске, Кипар против Турске).⁸⁹ Државе, углавном, избегавају спорове са другим земљама, што потврђује веома мали број међудржавних представки поднетих Суду, који је многоструко мањи у односу на број индивидуалних представки.

Најпознатији случајеви су Ирска против Велике Британије⁹⁰ и Норвешка и други против Грчке⁹¹. Случај Ирске против Велике Британије био је у вези са ислеђивањем припадника IRA-е од стране надлежних органа УК. Ирска се жалила на повреду члана 3 - право на забрану мучења, нечовечног поступања и казни од стране Уједињеног Краљевства, а Суд је у донетој пресуди ту повреду и утврдио. У случају Норвешка и други против Грчке државе нису директно биле погођене кршењем Конвенције већ су тврдиле да низ административних и законодавних мера грчке владе предузете после војног пуча у Грчкој 1967. године представљају повреде чланова 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13 и 14 Конвенције (државе су се жалиле на бројне случајеве интернације, мучења, цензуру медија...). Комисија је донела одлуку о прихватљивости, али је грчка влада пре одлуке о суштини ствари отказала Конвенцију 12. 12. 1969. године.

Тренутно је актуелан случај Украјина против Русије. Украјина је 13. марта 2014. године поднела жалбу против Русије за акте учињене на територији Северног Крима.

4. 2. 2. Међународне организације као подносиоци представке

Међународне организације, за сада, немају могућност обраћања Суду. Међутим, Протокол број 14 даје могућност Европској Унији да приступи Конвенцији. Када ЕУ буде приступила Конвенцији, поставља се питање да ли ће та организација имати могућност покретања поступка пред Судом и на који начин ће бити регулисана њена активна процесна легитимација. У овом моменту је тешко наслутити каква нас решења очекују на том плану, те остаје да сачекамо та будућа решења која ће свакако бити преседан у области заштите људских права.

⁸⁹Доступно на: http://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf, 04. 06. 2014.

⁹⁰Ireland v. The United Kingdom, бр. 5310/71, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 18. 01. 1978.

⁹¹Norway, Denmark, Sweden, Netherlands v. Greece, бр. 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67, Decision 31. 05. 1968.

5. Пасивна процесна легитимација пред Европским судом за људска права

За подносиоце представке веома је битно које услове морају испуњавати да би њихова представка пред Судом била прихватљива. Међутим, исто тако је важно да апликанти знају против кога могу поднети представку због кршења својих права и слобода загарантованих Конвенцијом. Према члану 1 Конвенције, државе уговорнице имају обавезу поштовања загарантованих људских права и слобода. Из такве формулације следи да су управо државе уговорнице Конвенције пасивно процесно легитимисане у поступку пред Судом. Изузетак од правила да се само државе могу појавити у улози тужене стране пред Судом уводи Протокол број 14 који даје могућност да и Европска Унија приступи Конвенцији. Европска Унија, за сада, још увек није искористила ту могућност. Та новина довешће до тога да ће жртве кршења права пред Судом моћи да поднесу представку и против ЕУ, за кршења Конвенције учињена од стране њених органа.

5.1. Државе уговорнице Конвенције

Док ЕУ не приступи Конвенцији, државе уговорнице једине су пасивно процесно легитимисане у поступку пред Судом. У члану 1 Конвенције стоји да: „Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у делу I ове Конвенције.“ Из овог члана се види да државе уговорнице Конвенције имају пасивну обавезу поштовања људских права тј. уздржавања од њиховог кршења, али и активну обавезу обезбеђења зајемчених права.

Повреда права може бити изазвана актом чињења или нечињења, предузетим од стране државних органа (извршне, судске или законодавне власти) и приватних органа којима је држава поверила вршење јавне власти. За њихове поступке одговорна је држава, па се представка подноси против ње као такве, а не против неког њеног органа.⁹²

Држава се пред Судом може појавити као тужена страна под одређеним условима. Ти услови су: да је у време повреде права већ ратификовала Конвенцију, да није ставила резерве на одредбе поводом којих је покренут

---

⁹²Занимљивост је да је држава Монако приступајући Конвенцији ставила резерву на примену члана 6 став 1 и члана 13 Конвенције на основу одредаба свог Устава који монарха штити од вођења било каквих судских поступака (не може се поднети представка против Монака за повреду учињену од стране њеног монарха).

поступак, да је ратификовала протоколе који садрже одредбе поводом којих се води поступак, да су лица која подносе представку у тренутку повреде права била у надлежности државе против које подносе представку, све то уз напомену да држава не одговара за акте приватних лица....

Морамо напоменути да у почетку чланство у Конвенцији није значило и аутоматско прихватање надлежности Комисије и Суда. У то време појединац није могао поднети представку против државе уговорнице Конвенције, осим уколико она није посебном изјавом прихватила надлежност Комисије и Суда. Изменама Конвенције Протоколом број 11 који је ступио на снагу 1. новембра 1998. године, укинута је давање посебне изјаве, и сада се ратификовањем Конвенције аутоматски прихвата и надлежност Суда.

Представка се може поднети и против већег броја држава уколико подносилац сматра да је управо више држава одговорно за кршење његових права. Подносилац може поднети представку против више држава уколико на једној територији једна држава има *de facto* а друга *de iure* власт (што је случај са нпр. Кипром и Турском или Грузијом, Молдавијом и Русијом). У тој ситуацији Суд дозвољава истовремено подношење представки и против државе чија је територија и против оне која на тој територији има своје трупе и тако врши своју власт.

Као један специфичан пример када је представка поднета против више држава можемо навести случај Банковић и други против Белгије и других.⁹³ Због бомбардовања зграде националне телевизије у Београду, представка је поднета против свих европских држава које су учествовале у нападу на некадашњу СРЈ.

5.1.1. Карактер обавеза државе

Пре објашњења како услови утичу на постојање легитимације државе, мора се ближе објаснити обавеза државе из члана 1 Конвенције. Пошто је у том члану речено да државе уговорнице јемче свакоме права и слободе из Конвенције, поставља се питање да ли је та обавеза позитивна или негативна. Обавеза државе је пре свега негативна, што значи да се она мора уздржавати од свих радњи којима се крше права гарантована Конвенцијом. Међутим, израз „јемчи“ поред „поштовања права“ у себи укључује и обавезу држава да „обезбеде“ поштовање

---

⁹³Banković and others v. Belgium and others, бр. 52207/99, Decision 12. 12. 2001.

права, тј. да створе услове за ефективно вршење људских права.⁹⁴ Дакле, није довољно да се држава једино уздржи од кршења права и буде само пасиван посматрач, већ се мора и активно укључити у очување и унапређење загарантованих права.⁹⁵ Неке одредбе саме по себи позивају на позитивну акцију државе – да би држава обезбедила вршење права на приступ суду мора обезбедити судове; да би се обезбедило право на правично суђење држава мора обезбедити адекватну правну помоћ, преводиоца...⁹⁶

Начело обавезности и начело позитивне обавезе државе представљају основна начела на којима почива „право Конвенције“. Ипак, постоје два изузетка од обавезне примене одредаба Конвенције. Један од њих је предвиђен чланом 57 (могућност стављања резерви, види део 5. 1. 4.), док је други прописан чланом 15 и односи се на „ванредне околности“. Према члану 15, држава је овлашћена да одступи од примене Конвенције у доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације. Ако дође до повреде права у оваквим околностима држава неће бити одговорна. Ипак, постоје нека права која, због своје изузетне важности, држава мора јемчити чак и у ванредним околностима. То је пре свега право на живот (осим у погледу смрти изазване „законитим ратним поступцима“), као и право на забрану мучења, ропства и положаја сличног ропском и право на кажњавање на основу закона.

За одговорност државе по Конвенцији такође је небитно да ли она поступа *ex iure imperii* или *ex iure gestionis*.⁹⁷ То значи да држава одговара за акте својих органа у случају када они делују као носиоци јавне власти, али и када иступају као субјекти приватног права склапајући разне врсте облигационоправних уговора у име државе.

---

⁹⁴Nowak, Uno - Pakt uber burgerliche und politische Rechte und Fakultativprotokoll, CCPR - Kommentar, Kehl/Strassbourg/Arlington, 1989, члан 2, бр. 19; Buergenthal, To Respect and to Ensure: State Obligations and Permissible Derogations, in „Henkin, The International Bill of rights“, стр. 77; Zwart, The Admissibility of Human Rights Petitions, The Case Law of the European Commission of Human Rights, International Studies in Human Rights, Vol. 36, 1994, стр. 92; Sieghart, HRLI, The International Law of Human Rights, Oxford University Press, New York, 1983, стр. 57; Meron, Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law, Oxford, 1989, стр. 157. Наведено према: А. Јакшић, *op.cit.*, стр. 72.

⁹⁵Osman v. Turkey, бр. 4415/02, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 19. 12. 2006, paragraph 115. Суд подсећа да став 1 члана 6 Конвенције садржи и обавезу организовања правног система тако да испуњење обавезе државе из овог члана буде могуће (укључујући и обавезу суђења у разумном року).

⁹⁶А. Јакшић, *op.cit.*, стр. 73.

⁹⁷Frowein/Peukert, *op. cit.* бр. 40 за члан 25. Наведено према: А. Јакшић, *op. cit.*, стр. 68.

5.1.2. Примена Конвенције *rationae loci*

Наредни појам из члана 1 Конвенције који треба објаснити јесте територијална надлежност једне државе. Држава је, пре свега, одговорна за кршење права и слобода из Конвенције на својој територији.⁹⁸ Одговорност државе, у одређеним случајевима, може бити и екстериторијална. Неки аутори познају територијални и персонални модел екстериторијалности. Код територијалног модела, држава врши ефективну власт над одређеним подручјем ван суверене територије, док код персоналног модела, државни службеници врше контролу над лицима ван суверене територије.⁹⁹

Држава може одговарати за акте који су њени службеници извршили изван њене територије. Као пример за ту ситуацију можемо навести одговорност Савезне Републике Немачке за поступање свог дипломате у Мароку.¹⁰⁰ Наведени пример немачког члана амбасаде спада у персонални модел екстериторијалности.

Уколико држава врши јурисдикцију над неком другом територијом, Конвенција се може применити за акте државе уговорнице учињене и на тој територији. Најпознатији случајеви где се поставило питање територијалне екстериторијалности су Кипар против Турске и Банковић и други против Белгије и других.¹⁰¹ У случају Кипра против Турске и спорне територије Северног Кипра, закључак је Суда да су турске оружане снаге те, које су својим деловањем на тој територији потчиниле сва лица и имовину турској власти. Ефективна контрола Турске је дефинитивно постојала, па је Турска била дужна да примењује Конвенцију и на територији Северног Кипра над којом врши фактичку контролу.¹⁰² Међутим, у случају Банковић, Суд није прихватио екстериторијалну примену Конвенције не желећи да појам јурисдикције из члана 1 Конвенције тумачи превише широко. Случај се односио на бомбардовање зграде РТС у Београду, где су наследници преминулих поднели представку против европских држава које су учествовале у НАТО бомбардовању СРЈ. Суд је „закључио да, иако

---

⁹⁸Територија државе одређена је, како унутрашњим, тако и међународним правом.

⁹⁹R. Wilde: The extraterritorial application of the Human Rights act, Current Legal Problems, Vol. 58, Issue 1, 2005, p. 60; M. Milanović: Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg, p. 3, доступно на: papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1917395 (приступ 30. 10. 2011.). Наведено према: Сања Ђорђевић, Екстериторијална примена Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору (зборник радова), 2011, стр. 581.

¹⁰⁰X v. The Federal Republic of Germany, бр. 1611/62, Decision 25. 09. 1965.

¹⁰¹Banković and others v. Belgium and others, бр. 52207/99, Decision 12. 12. 2001.

¹⁰²Cyprus v. Turkey, бр. 6780/74 и 6950/75, Decision 26. 05. 1975.

је обавеза државе пре свега територијална, држава може бити одговорна за акте учињене изван своје територије ако ти акти представљају вршење њене јурисдикције“.¹⁰³ Међутим, Суд је у конкретном случају закључио да није постојала јурисдикциона веза између аката одговорних држава и жртава бомбардовања. Акте бомбардовања Суд није сматрао вршењем јурисдикције из члана 1 Конвенције. У претходној одлуци, пак, потврђено је правило екстериторијалног важења Конвенције. То представља доказ да је Суд временом развио сопствену вољу и да његова тумачења Конвенције постају врло екстензивна а некада и контрадикторна. Суд је свом тумачењу у овом случају додао појам „правног простора“ гледајући на Конвенцију као на инструмент који се примењује у правном простору држава чланица, а СРЈ која тада није била потписница Конвенције свакако не припада истом.

Међутим, Суд није увек био доследан у таквом свом ставу. На пример, у случајевима екстрадиције се потенцијално кршење права дешава ван територије државе уговорнице Конвенције и, у многим случајевима, ван тзв. „правног простора“¹⁰⁴ који је Суд установио. Ту постоји опасност од могуће повреде права подносиоца представке на територији државе којој је изручен а која није уговорница Конвенције.¹⁰⁵ У тим случајевима Суд није узео у обзир појам „правног простора“ на начин на који је то урадио у случају Банковић.

Када је у питању примена Конвенције *rationae loci*, треба навести и ситуације у којима државе не врше фактичку власт на делу своје територије, које су у новије време све чешће. Као пример за то можемо навести случај наше државе у односу на територију Косова и Метохије. Пошто службеници УНМИК-а, КФОР-а и ЕУЛЕКС-а врше своју надлежност на Косову под окриљем Уједињених нација и Европске Уније, поставља се питање прихватљивости представке поднете против Србије за дешавања на тој територији. Србија на тој територији не врши власт, а представка против Уједињених нација и Европске Уније није прихватљива јер оне нису уговорнице Европске конвенције.¹⁰⁶ У случају *Azemi v.*

---

¹⁰³Ibid., paras. 61, 67.

¹⁰⁴Француски „espace juridique“ и енглески „legal space“.

¹⁰⁵У случају *Soering* против Уједињеног Краљевства подносилац је могао бити изложен феномену „ходника смрти“ и смртној казни да је изручен држави Вирџинији која је саставни део Сједињених америчких држава. *Soering v. The United Kingdom*, бр. 14038/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 07. 07. 1989.

¹⁰⁶Суд такође није прихватио представке поднете против држава чије држављанство су имали службеници КФОР-а и УНМИК-а. Суд је огласио неприхватљивим представке у случајевима

Serbia, подносилац представке жалио се на неизвршење пресуде Општинског суда у Урошевцу којом је утврђена обавеза враћања г. Аземија на посао. Пресуда је постала правноснажна 11. марта 2002. године. Суд у Стразбуру је закључио да од 10. јуна 1999. године нема доказа да је Србија вршила било какву контролу УНМИК-а, правосуђа Косова или других институција које су основане на основу прописа УНМИК-а. Такође, Суд је истакао да српске власти нису помагале косовске институције војно, економски, финансијски или политички. Стога, како Суд истиче, Србија није била одговорна за поштовање права из Конвенције на територији Косова јер на њој није вршила фактичку власт, посебно након 17. фебруара 2008. године када је Косово прогласило независност. Сходно претходним налазима, Суд је представку огласио неприхватљивом *ratione personae*.¹⁰⁷

Суд је у одређеним случајевима дозвољавао подношење представке било против државе којој по међународном праву нека територија припада, било против државе која на тој територији врши стварну контролу. У случају територије Придњестровља Суд је прихватао представке против обе државе, Русије која је имала фактичку контролу, и Молдавије којој територија припада али на њој не врши ефективну власт.¹⁰⁸ Подносиоци представке су се жалили на различите повреде права на територији Придњестровља (део територије Молдавије) које је било под руском окупацијом иако је Молдавија прогласила независност 1991. године. У својој одлуци Суд је представку огласио прихватљивом, како у односу на Молдавију тако и у односу на Русију. Аргументи Суда у односу на Молдавију били су да је декларација на коју се позивала молдавска влада неважећа и да је Суд не може уважити као резерву према члану 56 Конвенције. Да је декларација била правно важећа, Суд би је прихватио као резерву на основу члана 56 Конвенције и у том случају одговорност Молдавије за територију Придњестровља била би ограничена. Што се тиче Русије, с обзиром на тренутно стање доказа, немогуће је, тврди Суд, закључити са сигурношћу да је Русија вршила ефективну власт на спорној територији. Питање вршења фактичке власти је у тесној вези са одлучивањем у меритуму ствари, па је Суд представку огласио прихватљивом у односу на обе државе, а спорна питања је одлучио

Бехрами против Француске и Сарамати против Француске, Немачке и Норвешке, бр. 71412/01, 78166/01, Decision 02. 05. 2007.

¹⁰⁷ *Azemi v. Serbia*, бр. 11209/09, Decision, 05. 11. 2013, paras. 41 – 49.

¹⁰⁸ *Iascu and others v. Moldova and Russia*, бр. 48787/99, Decision 04. 07. 2001.

детаљније размотрити у главном поступку. У главном поступку Суд је нашао да су апликанти били под јурисдикцијом обе државе у смислу члана 1 Конвенције и донео пресуду којом је утврдио бројне повреде права апликаната, за које су одговорне како Молдавија, тако и Русија.¹⁰⁹

Када држава не може обезбедити вршење права на целој својој територији пожељно је дати декларативну изјаву генералном секретару Савета Европе која ће садржати обавештење о тој немогућности. Такве изјаве су дали Азербејџан и Молдавија¹¹⁰ у односу на територије на којима не могу да успоставе власт, док Грузија и Србија то нису учиниле, иако на деловима својих територија не могу да успоставе фактичку власт.

На крају, треба разјаснити и примену Конвенције на зависним територијама. Проблем зависних територија био је још увек актуелан у време доношења Конвенције 1950. године, јер су многе европске државе имале своје колоније. Због тога су творци Конвенције били принуђени да у њен текст унесу члан који регулише такве ситуације. Према Конвенцији, држава „приликом ратификације или у свако доба после тога може изјавити путем нотификације генералном секретару Савета Европе, да ће се Конвенција примењивати на све или на неку од територија за чије је међународне односе одговорна водећи рачуна о локалним потребама.“¹¹¹ Значи, према овом члану држава самостално својом изјавом одређује територије на које ће примењивати Конвенцију, а ту изјаву касније може и мењати.¹¹² Такве декларације су дале нпр. Данска у односу на Гренланд, Уједињено Краљевство за неке своје прекоморске територије, Холандија у односу на Суринам и Холандске Антиле. Ове изјаве аутоматски престају да важе када колонија стекне независност, што не значи да те територије аутоматски постају чланице Конвенције.¹¹³

Спорна је била ситуација у једном случају који се односио на Белгијски Конго где је Европска комисија за људска права закључила да представка није била компатибилна са одредбама Конвенције у смислу *rationae loci*¹¹⁴ јер Белгија

---

¹⁰⁹ *Iascu and others v. Moldova and Russia*, бр. 48787/99, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 08. 07. 2004, paras. 310-319; 322-352; 376-394.

¹¹⁰ Декларацију молдавске владе Суд није сматрао правно важећом у смислу резерве према члану 56 Конвенције у горепомнутом случају *Iascu and others v. Moldova and Russia*.

¹¹¹ Члан 56 Конвенције.

¹¹² Члан 56, став 4 Конвенције.

¹¹³ P. Van Dijk, G. J. H. van Hoof, op. cit., стр. 8.

¹¹⁴ *X v. Belgium*, бр. 1065/61, Decision 01. 01. 1961.

није дала изјаву у смислу члана 56 иако је Белгијски Конго био територија за чије је међународне односе Белгија одговорна.

5.1.3. Примена Конвенције *rationae temporis*

Основно правило међународног јавног права је да уговор везује државу од тренутка када га је њено законодавно тело ратификовало, односно од тренутка ступања тог уговора на снагу за дотичну државу.¹¹⁵ Члан 59(3) Конвенције предвиђа њено ступање на снагу по депоновању 10 ратификационих докумената,¹¹⁶ а за сваку државу која касније изврши ратификацију, Конвенција ступа на снагу оног дана када депонује инструмент о ратификацији.

Конвенција нема ретроактивно дејство. Дакле, држава је одговорна само за акте извршене након што Конвенција за њу ступи на снагу.¹¹⁷ Држава не може одговарати за кршење правила која је нису обавезивала.¹¹⁸

По правилу, представка се оглашава неприхватљивом *rationae temporis* ако се повреда на коју се подносилац жали десила пре ступања Конвенције на снагу за ту државу. Међутим, постоје случајеви у којима је представка дозвољена иако се повреда десила и пре него што је Конвенција ступила на снагу за дотичну државу. Таква ситуација постоји код трајних повреда права из Конвенције. Трајна повреда је она која је започела пре ступања на снагу Конвенције, али траје и после ступања на снагу Конвенције за државу у питању.¹¹⁹

---

¹¹⁵Ово је познати принцип међународног уговорног права утемељен Бечком конвенцијом о уговорном праву (члан 28).

¹¹⁶Наша држава је потписала Конвенцију 03. 04. 2003. године, а она је за њу ступила на снагу 03. 03. 2004.

¹¹⁷Време ступања на снагу Конвенције за сваку државу чланицу као и резерве и декларације уз Конвенцију може се погледати на сајту Савета Европе, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CM=8&DF=28/01/2014&CL=ENG>, 28. 01. 2014.

¹¹⁸Неки други међународни судови познају и друге услове за заснивање надлежности ван временског важења извора који се примењује (С. Ђајић, *op. cit.*, стр. 180). Када је у питању Међународни суд правде држава може, стављањем резерве на своју сагласност у факултативној клаузули, ограничити временску надлежност тог суда у односу на будуће, али и у односу на прошле спорове. На тај начин се временска надлежност Међународног суда правде не мора поклапати са временским важењем извора који се примењује на дати спор. Та могућност не постоји код Европског суда за људска права јер државе уговорнице Конвенције самом њеном ратификацијом аутоматски прихватају надлежност Суда за све спорове који се десе после ступања на снагу Конвенције за државу у питању. Временска надлежност Суда поклапа се са временским важењем Конвенције за ту државу.

¹¹⁹С. Ђајић разликује тренутну повреду са трајним последицама где долази до одбацивања представке због ненадлежности ако је повреда наступила пре ступања на снагу Конвенције од трајне повреде, а како ће је Суд квалификовати зависи од чињеница али и права на које се тужилац позива. *Ibid.* стр. 181.

Суд је различито квалификовао повреде, некада их сврставајући у трајне, а некада у тренутне. Суд је у неколико предмета који се тичу права на имовину утврдио постојање трајне повреде, иако се она може јавити и у случајевима када постоји повреда неких других права из Конвенције. Анализирајући праксу Суда, неки аутори закључују да су случајеви *de facto* лишења имовине трајна,¹²⁰ а *de iure* лишења имовине тренутна повреда.¹²¹ У случају *Paramichalopoulos and others v. Greece*, Суд је установио да *de facto* повреде права на имовину представљају трајне повреде права и представку огласио прихватљивом иако је држава одузела земљу подносиоцима представке пре него што је Конвенције ступила на снагу за Грчку. Ту се радило о континуираном незаконитом заузимању поседа од стране морнарице без икакве накнаде. Ипак, Суд је у случају Блечић против Хрватске ограничио своје тумачење трајних повреда уводећи појам „одлучујуће чињенице“.

У том случају Суд је направио разлику између акта лишења имовине као тренутног чина (*de iure* одлуке суда), и трајног стања лишености права које је постојало у претходном случају. Подносиатељка представке жалила се на повреду права на имовину због тога што је њен стан био додељен другом лицу за време њеног одсуства на основу нових прописа о решавању стамбених питања избеглица током рата. Акт лишења имовине десио се пре него што се Хрватска обавезала на поштовање права из Конвенције. Поступак, који је вођен у Хрватској поводом ове повреде права, трајао је и после ступања на снагу Конвенције за Хрватску. Одлука Врховног суда Хрватске донета је пре, а одлука Уставног суда Хрватске након ступања Конвенције на снагу за Хрватску. Суд је, у том случају одлуку Врховног суда Хрватске квалификовао као акт повреде права и назвао га „одлучујућом чињеницом“. Тај акт је временски претходио ступању на снагу Конвенције за Хрватску и представка је проглашена неприхватљивом.¹²² Суд се није определио ни за акт лишења имовине, ни за одлуку Уставног суда Хрватске. Да је Суд као „одлучујућу чињеницу“ узео одлуку Уставног суда представка би била прихваћена *rationae temporis* јер је та одлука донета након ступања Конвенције на снагу за Хрватску.

---

¹²⁰*Paramichalopoulos and others v. Greece* и *Loizidou v. Turkey*, бр. 14556/89 и 15318/89, Judgement (Merits) 24. 06. 1993. и Judgement (Merits) 18. 12. 1996. У случају *Loizidou* радило се о онемогућавању приступа имовини подносиоца представке на Северном Кипру.

¹²¹С. Ђајић, *op. cit.*, стр. 181.

¹²²*Blecic v. Croatia*, бр. 59532/00, Judgement (Merits) 08. 03. 2006, paras. 83-85.

Што се тиче случајева у којима је Суд утврдио трајну повреду неког другог права, а не права на мирно уживање имовине, наводи се случај *Pascu and others v. Moldova and Russia*. Ту је Суд представку огласио прихватљивом *rationae temporis* у односу на подносиоца коме је повређено право на живот. Подносиоцу је досуђена смртна казна од стране суда ког је основала сепаратистичка власт пре ступања на снагу Конвенције за Молдавију и Русију. Међутим, с обзиром да пресуда није била укинута после ратификовања Конвенције од стране обе државе и могла је бити извршена у сваком тренутку, Суд је ову повреду права на живот квалификовао као трајну.¹²³

У случају *Zana v. Turkey* Суд је закључио да није постојао недостатак надлежности *rationae temporis*. Подносилац представке се жалио на повреду права на слободу мисли и изражавања јер је био осуђен од стране суда у Турској за сепаратистички говор којим је позивао на насиље, сматрајући да његова изјава о проблему Курда у Турској није имала такав карактер. Овде је Суд за „одлучујућу чињеницу“ узео осуђујућу пресуду против подносиоца представке која је испуњавала *rationae temporis* услове, а не говор подносиоца представке дат новинарима. Аргумент турске владе је био да је управо та изјава подносиоца била релевантна чињеница за успостављање надлежности *rationae temporis* и да надлежност ипак није успостављена јер је изјава дата 1987. године, а Конвенција обавезује Турску од 22. јануара 1990. године.¹²⁴ Међутим, Суд те аргументе није прихватио. Пресуда против подносиоца од стране турског суда је донета 1994. године (већ је истакнуто да је Турска ратификовала Конвенцију 1990), па је, самим тим, услов *rationae temporis* био испуњен.

Неки аутори наводе и другу ситуацију у којој Суд, стање људских права и понашање државних органа пре ступања на снагу Конвенције за дотичну државу само узима у обзир приликом одлучивања.¹²⁵ Суд у том случају за основ пресуде у обзир узима само понашање у оквиру временског важења Конвенције за одређену државу, али и наглашава да је имао у виду стање у држави и пре него што је Конвенција за њу ступила на снагу.¹²⁶ Суд, најчешће, овакав став заузима у случајевима када се појединац жали на дужину трајања поступка пред домаћим

---

¹²³*Pascu and others v. Moldova and Russia*, бр. 48787/99, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 08. 07. 2004, paras. 406-408.

¹²⁴*Zana v. Turkey*, бр. 18954/91, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 25. 11. 1997.

¹²⁵Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 28.

¹²⁶*Ibid.*, стр. 28.

судом. Као пример за такву ситуацију можемо узети случај ЕВТ против Србије где се предузеће жалило на неизвршење правноснажне пресуде. Цела ситуација трајала је више од тринаест година, али су само три године и два месеца била у оквиру временског важења Конвенције за Србију. Суд је и поред тога водио рачуна о ситуацији која је постојала пре ступања на снагу Конвенције за Србију и на основу тога донео одлуку.¹²⁷ Он је закључио да мора узети у обзир и стање поступка на дан ратификације како би правилно могао утврдити разлоге за такво одлагање извршења.¹²⁸ Овакви случајеви, по мишљењу аутора, приближавају се схватању трајне повреде.

Када су у питању међудржавне представке, треба указати на једну специфичност. Комисија је закључила да чињеница да се повреда права десила пре него што је држава подносилац представке ратификовала Конвенцију а након њеног потписивања није разлог да представка буде оглашена неприхватљивом.¹²⁹ Комисија је истакла да, према члану 33 (тада члан 24) Конвенције, држава уговорница може указати на „сваку повреду одредби Конвенције и протокола уз њу...“. Израз „сваку повреду“ упућује на то да не постоји временско ограничење када та повреда може да се деси. Ирелевантно је да ли се повреда, у односу на државу која је у улози тужиоца, десила пре, или после њеног ратификовања Конвенције. Стога је Комисија закључила да, иако се повреда права на коју се Аустрија жалила догодила пре полагања ратификационих инструмената од стране њене Владе, она ипак може поднети представку против Италије. Италија је ратификовала Конвенцију пре него што су се наведене повреде права десиле, те надлежност Суда *rationae temporis* није могла бити доведена у питање.

5.1.4. Резерве државе на Конвенцију

Сходно принципу обавезности Конвенције, све одредбе овог уговора се примењују чим Конвенција ступи на снагу за државу у питању. Међутим, већ смо навели да од овог правила постоје два изузетка: први из члана 15 Конвенције који регулише одступања у ванредним околностима о којима је било речи (опште одступање), и изузетак из члана 57 који регулише резерве државе на одредбе

---

¹²⁷EVT company v. Serbia, бр. 3102/05, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21. 06. 2007.

¹²⁸ Ibid., paras. 50,51.

¹²⁹Austria v. Italy, бр. 788/60, Decision 11. 01. 1961, стр. 16.

Конвенције.¹³⁰ Одступање из члана 57 је посебно јер садржи временско и материјално ограничење.

Резерве су, према међународном уговорном праву, једностране изјаве воље државе уговорнице које су дате приликом потписивања, ратификације, приступања уговору, чији је циљ да искључи или измени правно дејство поједине уговорне обавезе у односу на ту државу.¹³¹ Према члану 57 Конвенције, свака држава може, приликом потписивања или депоновања инструмената ратификације Конвенције, ставити резерву на сваку одредбу у обиму у коме неки важећи закон те државе није сагласан са том одредбом. Може се видети да резерве општег карактера нису дозвољене (одредба Конвенције мора бити прецизно наведена). Даље, резерва мора да садржи и кратку изјаву о нормама унутрашњег права које нису у сагласности са Конвенцијом.¹³² Резерва мора бити и временски ограничена, јер је разлог због којег се она ставља, уствари, добијање додатног времена како би држава успела да прилагоди унутрашње право са захтевима из Конвенције, као и да у том периоду држава буде ослобођена одговорности за непоштовање Конвенције. Од тренутка стављања резерве, одредба Конвенције на коју је она стављена не обавезује државу, што значи да држава неће бити одговорна за кршење људских права гарантованих том одредбом. Представка поднета против државе за та кршења биће оглашена неприхватљивом.

Приликом доношења Конвенције предложено је да се стављање резерви ограничи подношењем периодичних извештаја где би држава наводила разлоге за даље задржавање резерве. Поред тога, Комитет за правна и административна питања је предложио да се валидност резерви потврди квалификованом већином других држава уговорница.¹³³ Међутим, ниједан од ових предлога није био прихваћен.

Међу државама које су стављале резерве била је и наша земља. Она је ставила резерве на члан 5, став 1, тачка (ц) на примену правила о обавезном притвору из ЗКП, на члан 5, став 1, тачка (ц) у погледу лишења слободе у прекршајном поступку, на члан 6 (1) у погледу неодржавања јавне расправе у

---

¹³⁰Резерве државе на поједине одредбе ћемо назвати специјалним (посебним) одступањем од примене Конвенције.

¹³¹Члан 19 Бечке конвенције о праву уговора из 1969. Услови који се, према општим правилима међународног права, траже за допуштеност резерви су да оне нису супротне уговорним одредбама или да нису неспојиве са циљем и предметом међународног уговора.

¹³²Члан 57 Конвенције.

¹³³P. Van Dijk, G. J. H. van Hoof, op. cit., стр. 730.

управним споровима, као и на одредбу члана 13 до почетка рада Суда СЦГ у смислу чланова 46 до 50 Уставне повеље СЦГ. Република Србија је у вербалној ноти од 10. маја 2011. године повукла дате резерве, а Суд Србије и Црне Горе никада није био конституисан.¹³⁴

5.1.5. Одговорност државе за акте приватних лица

У принципу, као што је већ напоменуто, држава одговара за акте јавних органа, било централне или локалне власти. Међутим, држава се не ослобађа обавезе поштовања одредби из Конвенције уколико вршење неких задатака повери приватним лицима. Као пример за то можемо навести случај одговорности Уједињеног Краљевства за понашање приватних школа. Обавеза државе да омогући право на образовање и обавеза забране телесног кажњавања у школама (чл. 3 - право на забрану мучења, нечовечног поступања и казни) постоји без обзира да ли се ради о приватним или државним школама.¹³⁵

Држава је, према начелу позитивне обавезе, дужна не само да поштује већ и обезбеди остваривање права лица под својом јурисдикцијом. То значи да она мора предузети све потребне мере како би на својој територији спречила кршење права и од стране приватних лица. Она мора спречити да приватна лица буду подвргнута било каквим нечовечним поступцима и онда када они долазе од других приватних лица. Држава је дужна да одржава ред на својој територији како би спречила вршење кривичних дела, води закониту истрагу када дође до кривичног дела, сагради и опреми школе како би обезбедила вршење права на образовање, а посебно да се стара о заштити категорија лица који су најбеспомоћнији (деца, стари, ментално оболели ...). Из тог разлога држава може бити одговорна и за акте почињене од стране приватних лица којима се крше права из Конвенције јер није обезбедила потребне услове да до тих кршења не дође.

Суд је у случају *Z. and others v. the UK* изричито нагласио овакву одговорност државе, истичући да обавеза страна уговорница из члана 1 Конвенције захтева од држава да предузму мере које ће обезбедити да појединци под њиховом надлежношћу не буду изложени мучењу или нечовечном или

¹³⁴Доступно на: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=005&CM=8&DF=28/01/2014&CL=ENG&VL=1>.

¹³⁵*Costello - Roberts v. The United Kingdom*, бр. 13134/87, Judgement (Merits) 25 03. 1993.

понижавајућем поступању, укључујући и такво злостављање које врше физичка лица.¹³⁶

У случају *Opuz v. Turkey* подносиатеља представке је навела да државне власти нису заштитиле њу и њену мајку од насиља у породици, што је резултирало смрћу њене мајке. Суд је и у овом случају као релевантни принцип навео да већ поменуто одредба Конвенције налаже државама, не само да се уздрже од намерног и незаконитог узимања живота, него и да предузму одговарајуће кораке како би заштитиле животе особа под својом јурисдикцијом.¹³⁷

Треба на крају напоменути да доктрина проучава могућност да одредбе из Конвенције не обавезују само државе већ и приватна лица. У том случају за повреду права из Конвенције од стране приватних лица, поред држава, могла би одговарати и сама та лица. Не можемо не приметити да људска права представљају интеракцију између више лица приватног права, па тако у крајњем случају права из Конвенције могу обавезивати и лица приватног права.¹³⁸ По једном мишљењу Конвенција важи према трећем ако се њене одредбе могу применити на приватне односе појединаца, док по другом мишљењу такво важење постоји ако појединац може постићи принудно извршење одредбе Конвенције пред домаћим Судом.¹³⁹

5.1.6. Заступник државе пред Европским судом за људска права

Као пасивно легитимисани субјекат, држава се не може појавити пред Судом, већ мора имати заступника који ће је тамо представљати. Држава као тужена страна не може фактички предузимати парничне радње пред Судом (као ни правно лице), већ мора имати свог заступника који ће обављати све радње у поступку (преписка, слања докумената, информисање Суда о чињеничном стању предмета преко усмених запажања на јавној расправи). Поред тога, он има и одређену улогу у извршењу пресуда у својој држави и у том погледу сарађује са Комитетом министара Савета Европе. Правни основ за постојање државног заступника даје члан 35 Пословника Суда,¹⁴⁰ док у самој Конвенцији не постоји

¹³⁶Z. and others v. the UK, бр. 29392/95, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 10. 05. 2001, para. 73.

¹³⁷Opuz v. Turkey, бр. 33401/02, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 09. 06. 2009, paras. 3, 128.

¹³⁸Доктрина позната под називом *drittwirkung* (настала од стране немачке теорије) или важење према трећем или, по неким ауторима, хоризонтална примена.

¹³⁹Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 29.

¹⁴⁰„Уговорне стране пред Судом заступају агенти којима могу помагати адвокати и саветници“.

изричита одредба о заступнику већ се о могућности његовог постојања може закључити посредно.¹⁴¹

Државни заступник је увек део владе државе у питању, државни орган чија је функција заступање државних интереса пред Судом. Његова канцеларија обично делује у оквиру неког од министарстава (у министарству правде или спољних послова). У оквиру своје функције, канцеларија заступника обично обавља низ задатака међу којима су, поред горенаведених, и сарадња не само са Секретаријатом Европског суда за људска права већ и са државним органима у циљу закључивања пријатељског поравнања. Заступник учествује у раду Комитета за унапређење процедуре пред Судом, као и у Управном комитету за људска права. Поред тога, он присуствује и бројним периодичним састанцима заступника држава у оквиру Савета Европе.

Република Србија има свог државног заступника пред Судом. Његов положај је уређен Уредбом о заступнику РС пред Европским судом за људска права, која је донета 2006. године. Канцеларија државног заступника у нашој земљи у почетку је била организована у оквиру тадашњег Министарства за људска и мањинска права СЦГ, затим је наставила са радом унутар Службе за људска и мањинска права владе РС, да би затим била пребачена у новоосновано Министарство за људска и мањинска права РС (2008. године). Канцеларија заступника је у оквиру Министарства за људска и мањинска права била организована као Сектор за заступање пред Европским судом за људска права. Данас је канцеларија заступника организована у оквиру Министарства правде и државне управе. Постоји иницијатива да РС пред Судом заступа државно правобранилаштво, а да конкретне парничне радње пред истим обавља заменик државног правобраниоца који ће бити постављен за заступника РС пред Судом.¹⁴² Поред организационих промена, не треба очекивати битније промене на другим пољима (нпр. у начину рада и конкретним овлашћењима).

Према Уредби, заступник је овлашћен за вршење следећих радњи: увид у списе управних и судских предмета без обзира на поверљивост истих, прикупљање информација које су релевантне за предмет спора, указивање надлежним органима државне управе и Владе на неопходност усклађивања

---

¹⁴¹Ако Суд индивидуалну представку прогласи прихватљивом, заједно са представницима странака Суд наставља испитивање предмета. Члан 38, став 1, тачке а и б Конвенције.

¹⁴²Члан 13 радне верзије Закона о правобранилаштву Министарства правде и државне управе Републике Србије.

прописа са Конвенцијом ако у току поступка утврди да такав несклад постоји, праћење пресуда Суда донетих против других држава, унапређивање свести о поштовању људских права и информисање јавности путем семинара, предавања, конференција.... Заступник је овлашћен и на закључивање поравнања у поступцима пред Судом, али му је за то потребна сагласност органа чији су акти довели до поступка пред Судом.¹⁴³

Наш актуелни заступник пред Судом сматра да треба проширити његове надлежности и дати му надзорна овлашћења у току самог законодавног процеса као и право законодавне иницијативе. Надзорна овлашћења у току законодавног процеса постоје у Мађарској као и у Великој Британији где се нацрти законских аката шаљу заступнику ради давања мишљења о њиховој усклађености са Конвенцијом. Законодавна иницијатива је предвиђена Препоруком Комитета министара Савета Европе (Rec. 2004) 5 од 12. 05. 2004. године по којој постоји потреба усклађивања нацрта закона, постојећих закона и праксе са стандардима које је поставила Конвенција.¹⁴⁴

И бивша председница Врховног суда Србије истакла је да заступнику треба дати још нека овлашћења и то: проверавање усклађености нацрта закона са Конвенцијом, указивање на праксу Суда у Стразбуру, праћење пресуда донетих против других држава, указивање судству шта треба чинити на плану усклађивања с праксом и стандардима Суда, скретање пажње Министарству правде на потребу измене закона.¹⁴⁵

5.1.7. Србија као тужена страна пред Европским судом за људска права

Србија је, ратификујући Конвенцију, постала једна од земаља против које се могу подносити представке Суду. До сада је против Србије поднето 20.584 представке. Интересантан је податак да, од представки чије је решавање у току пред Судом у 2013. години, 11.30% чине представке поднете против Србије. То нашу државу ставља на четврто место иза Русије, Италије и Украјине. Против Србије је донето укупно 97 пресуда, при чему је у 85 нађено да је постојало бар једно кршење права, док у 7 случајева повреда права није установљена.

¹⁴³Члан 5 Уредбе о заступнику РС пред Европским судом за људска права.

¹⁴⁴В. Родић и Р. Којић (уредници), Улога заступника Републике Србије пред Европским судом за људска права: са освртом на прве четири пресуде у односу на Републику Србију, Београд 2007, стр. 13.

¹⁴⁵Ibid., стр. 9.

Преосталих пет пресуда сврстано је у посебан одељак под називом „Остало“ којег чине случајеви окончани правичним задовољењем, ревизијом, недостатком надлежности, као и они решени по претходном приговору. У највећем броју случајева повређено је право на заштиту имовине (30), потом следе повреде права на правично суђење (24), дужину поступка (23), и неизвршење одлука (17).¹⁴⁶

Против наше државе донете су и неке пилот пресуде, као што су Алишић и други против БиХ, Хрватске, Србије, Словеније и БЈР Македоније и Вучковић и други против Србије. Прва пилот пресуда против Србије донета је у поступку Алишић и други против БиХ, Хрватске, Србије, Словеније и БЈР Македоније где је утврђено постојање системског проблема у вези са исплатом старе девизне штедње. Том пресудом Србији је наметнута обавеза да у року од 6 месеци од њене правноснажности омогући подносиоцима, али и свим другим лицима у истој позицији, да дођу у посед старе девизне штедње под истим условима као и држављани РС који имају уштеђевину у домаћим филијалама српских банака.¹⁴⁷ У случају Вучковић и други против Србије,¹⁴⁸ резервисти ангажовани у Југословенској војсци за време НАТО интервенције у Србији од марта до јуна 1999. године поднели су представку Суду жалећи се на одбијање надлежних органа РС да им исплате дневнице за њихово ангажовање у рату. Влада РС закључила је Споразум са групом резервиста који су долазили из неразвијених подручја (Житорађа, Куршумлија, Лебане..) обавезујући им се на исплату дела дуговања у 6 месечних рата. Подносиоци представке, као и сви остали резервисти који су имали пребивалиште ван поменутих општина нису имали никаква права по основу наведеног споразума. Они су се жалили, како на повреду члана 1 Протокола 1 (право на заштиту имовине), тако и на повреду члана 14 (забрана дискриминације). Суд је, у својој првостепеној пресуди, нашао да је постојала повреда члана 14 (забрана дискриминације) заједно са повредом члана 1 Протокола 1 (право на заштиту имовине), утврдивши да није било „објективног и оправданог објашњења“ да подносиоци буду другачије третирани само на основу

---

¹⁴⁶Доступно на: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2013_ENG.pdf.

¹⁴⁷*Alisic and others v. Bosnia and Herzegovina and others*, бр. 60642/08, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 06. 11. 2012.

¹⁴⁸*Vučković and others v. Serbia*, бр. 17153/11, 17157/11... and 28 more, Judgement (Merits and Just Satisfaction), 28. 08. 2012.

пребивалишта. Ипак, Велико веће је у другостепеном поступку представку огласило неприхватљивом.¹⁴⁹

5.2. Међународне организације

Према Конвенцији, само су државе пасивно процесно легитимисане. У оригиналном тексту, државе су обавезане да „поштују“ и „обезбеде“ поштовање права, док се међународне организације не спомињу. Систем заштите се развио у тој мери да је протоколом бр. 14 дата могућност да и ЕУ приступи Конвенцији, што значи да ће се појединци у будућности обраћати Суду ради заштите својих права која су прекршена не само актима држава, већ и актима Европске Уније као супранационалне организације. Иако та могућност постоји, ЕУ још увек није ратификовала Конвенцију.

Изузев ЕУ којој је дата могућност приступа Конвенцији, друге међународне организације не могу приступити Конвенцији. Што се тиче повреде права које су учињене од стране међународних организација, сматра се да за њихову повреду може бити одговорна држава чланица те организације. Основ одговорности је дужност државе да изврши све своје обавезе из члана 1, а те одговорности се не може ослободити чак ни ако део својих овлашћења пренесе на међународну организацију.¹⁵⁰

Као пример одговорности државе за акте међународне организације чији је она члан наводи се случај Европске свемирске агенције који се односио на премештај подносиоца представки како би радили у истој. Суд је закључио да би било у супротности са циљевима и сврхом Конвенције уколико би се државе преношењем овлашћења на међународне организације ослободиле одговорности. Циљ твораца Конвенције је да права њоме гарантована не буду теоретска и илузорна, већ практична и ефективна, а тај циљ се не би могао постићи ослобађањем одговорности држава за акте међународне организације чије су оне чланице.¹⁵¹

---

¹⁴⁹Vučković and others v. Serbia, бр. 17153/11, 17157/11... and 28 more, Judgement (Preliminary Objection), 25. 03. 2014.

¹⁵⁰А. Јакшић, *op.cit.*, стр. 68.

¹⁵¹Beer and Regan v. Germany, бр. 28934/95, Judgement (Merits) 18. 02. 1999, para. 57.

6. Последице одсуства активне и пасивне легитимације

Недостатак процесне легитимације спада у претходна питања која Суд решава пре него што се упусти у меритум спора. Ако обратимо пажњу на услове прихватљивости представке који су дати у Конвенцији видећемо да је један од услова неприхватљивости и неспојивост појединачне представке с одредбама Конвенције или протокола уз њу.¹⁵² Недостатак процесне легитимације можемо сврстати управо у овај услов неприхватљивости представке.

Уколико утврди непостојање процесне легитимације странака, Суд доноси одлуку о одбацивању представке као неприхватљиве.¹⁵³ Одлука о прихватљивости хронолошки увек претходи одлуци о суштини ствари иако из разлога економичности може бити донета на истој седници на којој се одлучује о меритуму ствари.¹⁵⁴

Иста правила примењују се и у случају међудржавних представки узимајући у обзир све специфичности које настају због тога што је подносилац представке држава и што оваква представка има све одлике *actio popularis* (нпр. представка не може бити оглашена неприхватљивом *ratione personae* јер држава подносилац нема статус жртве повреде Конвенције).

---

¹⁵²Члан 35, став 3 Конвенције.

¹⁵³За доношење одлуке о неприхватљивости пре свега је задужен трочлани одбор Суда који одлуку о неприхватљивости доноси једногласно, а ако то није случај представка се упућује судском седмочланом већу који ће тада, пре одлуке о меритуму, одлучивати о прихватљивости представке. Према протоколу број 14 уз Конвенцију судија појединац преузима улогу трочланог одбора и одлучује о прихватљивости представке, осим у случајевима у којима је представка поднета против државе са чије је листе судија изабран. Ако ове судске формације такву одлуку не могу донети једногласно, или ако постоји било каква сумња у одлуку о прихватљивости предмет се мора проследити седмочланом судском већу. Веће у овом случају одлучује већином гласова.

¹⁵⁴Д. Поповић, *op. cit.*, стр. 66.

7. Закључна разматрања

Да би се пред Европским судом за људска права успешно заштитила људска права, неопходно је прескочити прву степену у поступку пред тим Судом која се односи на прихватљивост представке. Значајан део услова прихватљивости везује се за активну и пасивну процесну легитимацију пред Судом.

Када је у питању активна процесна легитимација треба рећи да поступак пред Судом могу покренути појединци, невладине организације и групе лица. Да би покренули поступак пред Судом, појединци не морају имати држављанство државе коју туже, а у неким ситуацијама чак не морају имати ни пословну способност. Важно је знати да подносиоци представке могу бити само лица приватног права, док се јавни органи и јавна предузећа не могу појавити у тој улози. Како поступак пред Судом има све карактеристике парничног поступка, подносилац мора водити рачуна о постојању правног интереса за подношење представке јер ће у супротном, његова представка бити проглашена неприхватљивом. Појам правног интереса уско је повезан са појмом жртве повреде права из Конвенције, јер је управо жртва та која поседује правни интерес за подношење представке. Суду се могу обратити како директне, тако и посредне и потенцијалне жртве. За подносиоце представки корисно је знати да Суд допушта да друго лице уместо жртве повреде права поднесе представку. То лице може бити законски заступник жртве повреде права у случају да она, услед физичке или менталне немогућности, не може поднети представку. Међутим, чак и у случају да је жртва сама у могућности да поднесе представку, она може, ако то жели, ангажовати адвоката или неко друго лице које ће на основу њеног пуномоћја поднети представку. У фази када држава буде обавештена о случају, подносилац пред Судом мора имати свог заступника кога треба разликовати од лица које подноси представку у име другог као и од института посредне жртве. Треба нагласити да, поред појединаца, невладиних организација и група лица, и саме државе уговорнице могу да „укажу“ Суду на повреду било које одредбе Конвенције. Другим речима, и државе су овлашћене да поднесу представку када сматрају да нека друга уговорница крши одредбе Конвенције.

Када је у питању пасивна процесна легитимација, треба истаћи да су, за сада, само државе пасивно процесно легитимисане пред Судом, док се

међународне организације још увек не могу појавити у тој улози. Протоколом број 14 дата је могућност Европској Унији, као међународној организацији, да приступи Конвенцији, али она то још увек није учинила.

Према Конвенцији, обавеза државе је, не само да „поштује“, већ и „обезбеди“ поштовање права под њеном јурисдикцијом. Подносилац представке због тога може поднети представку против државе ако је она директно кршила његова права, али и ако није обезбедила услове за ефективно вршење загарантованих права. У другом случају, држава може одговарати иако је повреда права подносиоца учињена од стране приватног лица, управо зато што није на адекватан начин спречила да до повреде дође. Држава може бити тужена само за повреде права које су нанете лицима на њеној територији, уз одређена одступања у случају када држава врши ефективну власт и ван својих граница.

Држава одговара за повреде права из Конвенције које су се десиле после њеног ступања на снагу за ту државу. Међутим, и у случају тзв. „трајних“ повреда права представка је дозвољена иако је кршење права започело пре ступања на снагу Конвенције за државу у питању.

Треба рећи да, у случају када држава на одређену одредбу Конвенције стави резерву, не може се поднети представка и тражити заштита за повреду права гарантованог том одредбом. Резерва не сме бити општег карактера, мора бити временски ограничена и мора садржати кратку изјаву државе о нормама унутрашњег права које нису у сагласности са Конвенцијом.

Уколико подносилац представке није испоштовао неке од наведених услова за подношење представке, Суд ће представку огласити неприхватљивом. Ако је, пак, заједно са другим, испуњен и услов постојања активне и пасивне процесне легитимације, представка ће бити оглашена прихватљивом и поступак ће прећи у фазу одлучивања о главној ствари. Пред Судом су обе парничне стране равноправне. Државу заступа државни заступник, због њене немогућности да предузима парничне радње у поступку што, такође, представља битну информацију за подносиоца јер државни заступник има битну улогу и у фази извршења пресуде Суда.

Истина је да су услови за постојање процесне легитимације бројни, да су садржани у различитим изворима (у самој Конвенцији, њеним протоколима, препорукама Комитета министара па и у самој судској пракси), да саме одлуке Суда могу понекад бити контрадикторне, али то не треба да обесхрабри појединце

у потрази за правдом. Чињеница је да, када се прође прва фаза поступка и представка буде оглашена прихватљивом, у 83% случајева нађена је бар једна повреда права из Конвенције. Шансе за успех су велике ако се препрека прихватљивости успешно савлада.

Литература

1. Goldhaber, Michael D. - *A people's history of the European court of Human Rights*, New Brunswick, 2007;
2. Gomien, Donna - *Кратки водич кроз Европску конвенцију о људским правима*, Сарајево, 2011;
3. Helfer, Laurence R. - *Burdens and Benefits of Brighton*, European Society for International law, Vol. 1, issue 1 (2012), dostupno na: <http://esil-sedi.eu/node/138>
4. Reid, Karen - *A practitioner's guide to the European Convention of Human Rights*, London, 2004;
5. Van Dijk, P., van Hoof, G. J. H.- *Теорија и пракса Европске конвенције о људским правима*, Сарајево, 2001;
6. Ђајић, Сања - *Међународно правосуђе*, Београд, 2012;
7. Ђајић, Сања - *Временска надлежност међународних судова и арбитража*, Зборник Матице српске за друштвене науке, број 135, 2011, стр. 211-230;
8. Ђорђевић, Сања - *Екстериторијална примена Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода*, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору (зборник радова), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2011, стр. 579-596;
9. Етински, Родољуб, Ђајић, Сања - *Међународно јавно право*, Нови Сад, 2012;
10. Јакшић, Александар - *Европска конвенција о људским правима - коментар*, Београд, 2006;
11. Јанковић, Бранимир М., Радивојевић, Зоран - *Међународно јавно право*, Ниш, 2011;
12. Лич, Филип - *Обраћање Европском суду за људска права, књига 1 и 2*, (превод), Београд, 2007;
13. Милановић, Марко - *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties (Law, Principles, and Policy)*, New York, 2011;
14. Новаковић, Марко - *Појам индиректне жртве у јуриспруденцији Европског суда за људска права*, Страни правни живот, број 1/ 2011, стр. 261-270;
15. Пауновић, Милан и Царић, Славољуб - *Европски суд за људска права- основна начела и ток поступка*, Београд, 2006;
16. Пауновић, Милан, Кривокапић, Борис, Крстић, Иван - *Међународна људска права*, Београд, 2010;
17. Познић, Боривоје, Ракић Водинелић, Весна - *Грађанско процесно право*, Београд, 2010;
18. Поповић, Драгољуб - *Европски суд за људска права*, Београд, 2008;

19. Родић, Вања и Којић, Радомир, уредници-Улога заступника Републике Србије пред Европским судом за људска права: са освртом на прве четири пресуде у односу на Републику Србију, Београд, 2007;
20. Станковић, Гордана - Грађанско процесно право, прва свеска, парнично процесно право, Ниш, 2010;
21. Грива, Сениша, Дика, Михајло - Грађанско парнично процесно право, Загреб, 2004.

Документација

1. *Protocol No. 15* - 24. 06. 2013, (http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf);
2. *Protocol No. 16* - 02. 10. 2013, (http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_16_ENG.pdf);
3. *Rules of Court* - верзија на снази од 1. јануара 2014, (http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf);
4. *Брајтонска декларација* - High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights at Brighton on 19 and 20 April 2012, (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1934031>);
5. *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода* 1950, (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf);
6. Жил Дитертр - *Изводи из најзначајнијих одлука Европског суда за људска права*, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2006;
7. *Закон о парничном поступку*, „Службени гласник РС“, бр. 72/ 2011, 49/ 2013- одлука УС, 74/ 2013- одлука УС;
8. Радна верзија Закона о правобранилаштву, (<http://www.mpravde.gov.rs/vest/3414/radna-verzija-zakona-o-pravobranilastvu-.php> - 11. 04. 2014.);
9. *Уредба о заступнику Републике Србије пред Европским судом за људска права*, „Службени гласник РС“, бр. 61/ 06.

Списак коришћених пресуда Европског суда за људска права

1. Agrotexim and others v. Greece, бр. 14807/89, Judgement (Merits) 24.10. 1995;
2. Alisic and others v. Bosnia and Herzegovina and others, бр. 60642/08, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 06. 11. 2012;
3. Austria v. Italy, бр. 788/60 , Decision 11. 01. 1961;
4. Azemi v. Serbia, бр. 11209/09, Decision, 05. 11. 2013;
5. Banković and others v. Belgium and others, бр. 52207/99, Decision 12. 12. 2001;
6. Beer and Regan v. Germany, бр. 28934/95, Judgement (Merits) 18. 02. 1999;
7. Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway , бр. 71412/01, 78166/01, Decision 02. 05. 2007;
8. Blecic v. Croatia, бр. 59532/00, Judgement (Merits) 08. 03. 2006;
9. Çakici v. Turkey, бр. 23657/94, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 08. 07. 1999;
10. Campbell and Cosans v. The United Kingdom, бр. 7511/76 и 7743/76, Judgement (Merits) 25. 02. 1982;
11. Chahal v. The United Kingdom, бр. 22414/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 15. 11. 1996;
12. Costello - Roberts v. The United Kingdom, бр. 13134/87, Judgement (Merits) 25 03. 1993;
13. Cyprus v. Turkey, бр. 6780/74 и 6950/75, Decision 26. 05. 1975;
14. De Jong, Baljet, Van den Brink v. The Netherlands, бр. 8805/79, 8806/79 и 9242/81, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 22. 05. 1984;
15. Donnelly v. The United Kingdom, бр. 5577, 5583/72, Decision 05. 04 .1973;
16. Doo Brojler Donje Sinkovce v. Serbia, бр. 48499/08, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 26. 11. 2013;
17. Dudgeon v. The UK, бр. 7525/76, Judgement (Merits) 22. 10. 1981;
18. Eckle v. Germany, бр. 8130/78, Judgement (Merits) 15. 07. 1982;
19. EVT company v. Serbia, бр. 3102/05, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21. 06. 2007;
20. Faulkner v. The United Kingdom, бр. 37471/97, Decision 18. 09. 2001;
21. Gericke v. Federal Republic of Germany, бр. 2294/64, Decision 16. 12. 1964;
22. Gorraiz Lizaraga and others v. Spain, бр. 62543/00, Judgement (Merits) 27. 04. 2004;
23. Guerra and others v. Italy, бр. 14967/89, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 19. 02. 1998;
24. Hokkanen v. Finland, бр. 19823/92, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 23. 09. 1994;
25. Ilascu and others v. Moldova and Russia, бр. 48787/99, Decision and Judgement (Merits and Just Satisfaction) 04. 07. 2001. and 08. 07. 2004;
26. Ilhan v. Turkey, бр. 22277/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 27. 06. 2000;
27. Ireland v. The United Kindom, бр. 5310/71, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 18. 01. 1978;
28. Kaplan v. The United Kingdom, бр. 7598/76, Decision 14. 12. 1978;

29. *Klass and others v. Germany*, бр. 5029/71, Judgement (Merits) 06.09. 1978. године;
30. *Leigh and others v. The United Kingdom*, бр. 10039/82, Decision 11. 05. 1984;
31. *Loizidou v. Turkey*, 15318/89, Judgement (Merits) 18. 12. 1996;
32. *Lukanov v. Bulgaria*, бр. 21915/93, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 20. 03. 1997;
33. *Marckx v. Belgium* , бр. 6833/74, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 13. 06. 1979;
34. *Matijasevic v. Serbia*, бр. 23037/04, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 19. 09. 2006;
35. *Mccann and others v. the UK*, бр. 18984/91, Decision 03. 09. 1993;
36. *Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova*, бр. 45701/99, Decision 07. 06. 2001;
37. *Muonio Saami village v. Sweden*, бр. 28222/95, Judgement (struck out of the list) friendly settlement 09. 01. 2001;
38. *Nielsen v. Denmark*, бр. 10929/84, Decision 10. 03. 1986;
39. *Norway, Denmark, Sweden, Netherlands v. Greece*, бр. 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67, Decision 31. 05. 1968;
40. *Open Door i Dublin Well Woman v. Ireland*, Бр. 14234/88 и 14235/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 29. 10. 1992;
41. *Opuz v. Turkey*, бр. 33401/02, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 09. 06. 2009;
42. *Osman v. Turkey*, бр. 4415/02, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 19. 12. 2006;
43. *P, C. i S. v. The United Kingdom*, бр. 56547/00, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 16. 07. 2002;
44. *Papamichalopoulos and others v. Greece*, бр. 14556/89, Judgement (Merits) 24. 06. 1993;
45. *Radio France and others v. France*, бр. 53984/00, Decision 23. 9. 2003;
46. *Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey*, бр. 41340/98, 41342/98, 41343/98 и 41344/98, Judgement (Merits) 13. 02. 2003;
47. *Rothenthurm Commune v. Switzerland*, бр. 13252/87, Decision 14. 12. 1988;
48. *S, D, D, P. и A.T. v. The United Kingdom*, бр. 23715/94, Decision 20. 05. 1996;
49. *Scozzari и Giunta v. Italy*, бр. 39221/98 и 41963/98, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 13. 07. 2000;
50. *Soering v. The United Kingdom*, бр. 14038/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 07. 07. 1989. године;
51. *Šejčić v. Serbia*, бр. 45599/08, Decision 17. 09. 2013;
52. *The Holy Monasteries v. Greece*, бр. 13092/87 и 13984/88, Judgement (Merits and Just Satisfaction), 09. 12. 1994;
53. *The Municipal Section of Antilly v. France*, бр. 45129/98, Decision 23. 11. 1999;
54. *The Province of Bari, Sorrentino and Messeni Nemagna v. Italy*, бр. 41877/98, Decision (Partial) 15. 9. 1998;
55. *Van der Leer v. The Netherlands*, бр. 11509/85, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 21. 02. 1990;
56. *Vučković and others v. Serbia*, бр. 17153/11, 17157/11.. and 28 more, Judgement (Merits and Just Satisfaction) and Judgement (Preliminary Objection) 28. 08. 2012 and 25. 03. 2014;
57. *Winterwerp v. The Netherlands*, бр. 6301/73, Decision 30. 09. 1975;

58. X v. Austria, бр. 1706/62, Decision 04. 10. 1966;
59. X v. Austria, бр. 7045/75, Decision 10. 12. 1976;
60. X v. Belgium, бр. 1065/61, Decision 01. 01. 1961;
61. X v. The Federal Republic of Germany, бр. 1611/62, Decision 25. 09. 1965;
62. Yarrow v. The United Kingdom, бр. 9266/81, Decision 28. 01. 1983;
63. Z. and others v. the UK, бр. 29392/95, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 10. 05. 2001;
64. Zana v. Turkey, бр. 18954/91, Judgement (Merits and Just Satisfaction) 25. 11. 1997.